

Ruben Willaert
restauratie & archeologie
decoratie

GEEFT HET VERLEDEN EEN TOEKOMST

Kortemarkstraat (Torhout, West-Vlaanderen)

Projectcode: 2022J354

15/11/2022 – 18/11/2022

RAPPORTERING OPGRAVING
DEEL 2: EINDRAPPORT

Voorafgaand:

- Archeologienota (2020G55)
- Programma van maatregelen (2020G55)
- Archeologierapport (2022J354)

Colofon

Ruben Willaert nv

Ten Briele 14 bus 15

8200 Sint-Michiels-Brugge

Auteurs: Bruno Polfliet, Fedra Slabbinck & Iris Vanhecke

Het eventuele nummer van het wettelijk depot of het buitenlandse equivalent hiervan: /

De naam en het erkenningsnummer van de erkende archeoloog:

Ruben Willaert nv, OE/ERK/Archeoloog/2016/00069

© Ruben Willaert nv, Sint-Michiels-Brugge, 2025

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Ruben Willaert nv.

Ruben Willaert nv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

INHOUDSTAFEL

1	Archeologierapport	8
2	Verslag van resultaten van de opgraving.....	8
2.1	Beschrijvend gedeelte	8
2.1.1	Administratieve gegevens.....	8
2.1.2	Archeologische voorkennis	10
2.1.3	Onderzoeksopdracht	10
2.1.3.1	Onderzoeksvragen	11
2.1.4	Beschrijving van de geplande herinrichting	12
2.1.5	Beschrijving van de uitgevoerde werken.....	13
2.1.5.1	Motivering van de onderzoeksstrategie.....	13
2.1.5.2	Organisatie van de opgraving.....	13
2.1.5.3	Beschrijving en motivering van eventuele afwijkende methodiek en bijstellingen van de oorspronkelijke strategie	15
2.1.5.4	Motivatatie van de selectie van de vondsten	16
2.1.5.5	Motivatatie voor de selectie van de stalen	16
2.1.5.6	Inbreng specialisten	16
2.2	Assessmentrapport.....	17
2.2.1	Gehanteerde methoden, technieken en criteria.....	17
2.2.1.1	Assessment van de vondsten	17
2.2.1.2	Assessment van de stalen	18
2.2.1.3	Conservatie-assessment.....	20
2.2.1.4	Assessment van de sporen, spoorcombinaties en archeologische structuren	20
2.2.1.5	Assessment van de archeologische site	22
2.2.2	Potentieel voor natuurwetenschappelijk onderzoek, aard en waardering.....	22
2.2.3	Strategie voor het uit te voeren onderzoek met bijhorende kaders.....	22
2.2.3.1	Strategie voor verwerking	22
2.2.3.2	Conservatiestrategie	23
2.3	Interpretatie van het onderzochte gebied	24
2.3.1	Algemene beschrijving van het kader van de archeologische site	24
2.3.1.1	Ruimtelijke situering	24
2.3.1.2	Landschappelijke ligging	24
2.3.1.3	Geologie	25
2.3.1.4	Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (DHMV) en hydrografie.....	27
2.3.1.5	Historisch onderzoek	27
2.3.1.6	Cartografisch onderzoek.....	28
2.3.1.7	Huidig gebruik en verstoringen.....	31
2.3.1.8	Beschrijving van de gekende archeologische waarden	32
2.3.2	Bodemkundige beschrijving	33
2.3.3	Voorlopige beschrijving van de archeologische site op basis van het sporen- en vondstenbestand	37
2.3.3.1	Analyse van de opbouw van de archeologische site	37

2.3.3.2	Analyse van archeologische structuren, spoorcategorieën, spoorcombinaties en individuele sporen	37
2.3.3.3	Muur	38
2.3.3.4	Kuilen	41
2.3.3.5	Greppels / grachten	44
2.3.4	Bespreking van de resultaten gekoppeld aan het uitgevoerde natuurwetenschappelijke onderzoek	54
2.3.4.1	Beschrijving van de analysemethoden en technieken	54
2.3.4.2	Beschrijving van de resultaten	54
2.3.5	Beschrijving van de vondsten die op basis van selectie bij het assessment verder onderzocht werden	55
2.3.5.1	Onderzoeksmethode van de vondsten	55
2.3.5.2	Beschrijving van de typologische, chronologische en ruimtelijke indeling van de vondsten	55
2.3.6	Datering en interpretatie van de archeologische site	59
2.3.6.1	Datering op basis van de vondsten	59
2.3.6.2	Absolute datering op basis van C14	59
2.3.6.3	Datering op basis van historische bronnen en orthofoto's.	59
2.3.6.4	Relatieve datering op basis van het sporenbestand	59
2.3.6.5	Tafonomische opbouw en formatie van de archeologische site	59
2.3.7	Synthese	60
2.3.7.1	Gemotiveerde interpretatie van de vondsten, vondstcategorieën, sporen, spoorcombinaties, spoorcategorieën, archeologische structuren, en activiteitenzones	60
2.3.7.2	Confrontatie van de bevindingen met eerder uitgevoerd onderzoek	60
2.3.7.3	Verwachtingen ten aanzien van nog niet opgegraven archeologisch erfgoed op het onderzochte terrein	60
2.3.7.4	Besluit	60
2.3.7.5	Belang en betekenis van de archeologische site binnen de bestaande kennis	60
2.3.7.6	Zones waar geen archeologisch erfgoed aanwezig is.	60
2.3.8	Beantwoording van de onderzoeksvragen	60
2.3.9	Samenvatting	62
2.4	Bibliografie	63
2.5	Bijlagen	64
2.5.1	Fotolijst	64
2.5.2	Sporenlijst	64
2.5.3	Vondstenlijst	64
2.5.4	Stalenlijst	64
2.5.5	Tekeningenlijst	64
2.5.6	Resultaten van het natuurwetenschappelijke onderzoek	64
2.5.7	Profielbeschrijvingen met foto's	64

FIGURENLIJST

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart met aanduiding van de kadastrumnummers	9
Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België.....	9
Figuur 3: Procesverloop.....	10
Figuur 4: Weergave van het trajectgebied van de geplande werken (paars) met aanduiding van de advieszone (rood).....	11
Figuur 5: Grondplan van de toekomstige ontwikkeling met aanduiding van de opgravingszone (rode polygoon)	12
Figuur 6: Snede van de toekomstige ontwikkeling met aanduiding van de opgravingszone (rode kader)	12
Figuur 7: Opgravingszone weergegeven op de meest recente middenschallige orthofoto (winter)	13
Figuur 8: Werkput na verwijderen teelaarde	14
Figuur 9: Uitgevoerde werkput in relatie tot de vooropgestelde advieszone weergegeven op de GRB-basiskaart.....	15
Figuur 10: Positie van het assessment bij opgravingen.....	17
Figuur 11: Thematische kaart met locaties van de staalnames.....	19
Figuur 12: Thematische kaart	21
Figuur 13: Onderzoeksgebied weergegeven op de traditionele landschappenkaart.....	24
Figuur 14: Onderzoeksgebied weergegeven op de Tertiair Geologische Kaart.....	25
Figuur 15: Onderzoeksgebied weergegeven op de Quartair Geologische Kaart.....	26
Figuur 16: Onderzoeksgebied weergegeven op het DHMV met aanduiding van de waterlopen	27
Figuur 17: Onderzoeksgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777	29
Figuur 18: Onderzoeksgebied weergegeven op de Atlas der Buurtwegen, ca. 1840	29
Figuur 19: Onderzoeksgebied weergegeven op de Poppkaart, 1842-1879	30
Figuur 20: Onderzoeksgebied weergegeven op de Topografische kaart Vandermaelen (1846-1854).....	30
Figuur 21: Onderzoeksgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1971	31
Figuur 22: Onderzoeksgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2019	31

Figuur 23: Onderzoeksgebied weergegeven op het DHMV met aanduiding van de CAI.....	32
Figuur 24: Bodemkaart met aanduiding van de profielen	33
Figuur 25: Profiel 1.....	34
Figuur 26: Profiel 2.....	34
Figuur 27: Profiel 3.....	35
Figuur 28: Onderzoeksgebied met weergave van de vlakhoogtes weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen.....	36
Figuur 29: Thematische kaart	37
Figuur 30: S1.....	38
Figuur 31: S1.....	39
Figuur 32: S1.....	39
Figuur 33: Thematische kaart weergegeven op de Atlas der Buutwegen (ca. 1840)	40
Figuur 34: Kuilen.....	41
Figuur 35: Coupefoto S2.....	42
Figuur 36: Coupefoto S7.....	42
Figuur 37: Coupefoto S15.....	43
Figuur 38: Greppels & grachten	44
Figuur 39: Coupefoto S3.....	45
Figuur 40: Coupefoto S8.....	46
Figuur 41: S8 en S24 weergegeven op de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840)	46
Figuur 42: Coupefoto S24.....	47
Figuur 43: Coupetekening S24	48
Figuur 44: Coupefoto S14.....	49
Figuur 45: Coupefoto S18.....	49
Figuur 46: Coupefoto S16.....	50
Figuur 47: Coupetekening S16	50
Figuur 48: Coupefoto S20.....	51
Figuur 49: Coupetekening S20	51
Figuur 50: Coupefoto S22.....	52
Figuur 51: Gedigitaliseerde coupetekening van S22	52
Figuur 52: Coupefoto S23.....	53
Figuur 53: Gedigitaliseerde coupetekening van S23	53
Figuur 54: Thematische kaart met weergave van de vondsten	56
Figuur 55: Steengoed	57

Figuur 56: Zwartgoed	57
Figuur 57: VNR 3	57
Figuur 58: VNR 17	58
Figuur 59: VNR 15	58

TABELLENLIJST

Tabel 1: Administratieve gegevens	8
Tabel 2: Overzicht van de staalcategorieën	18
Tabel 3: Geselecteerde stalen	18
Tabel 4: Overzicht van de aangetroffen archeologische sporen	20
Tabel 5: Overzicht van de archeologische sporen	37
Tabel 6: Geselecteerde stalen	54
Tabel 7: C14	54
Tabel 8: Overzicht van de vondstcategorieën.....	55

1 Archeologierapport

Zie archeologierapport met ID 3319

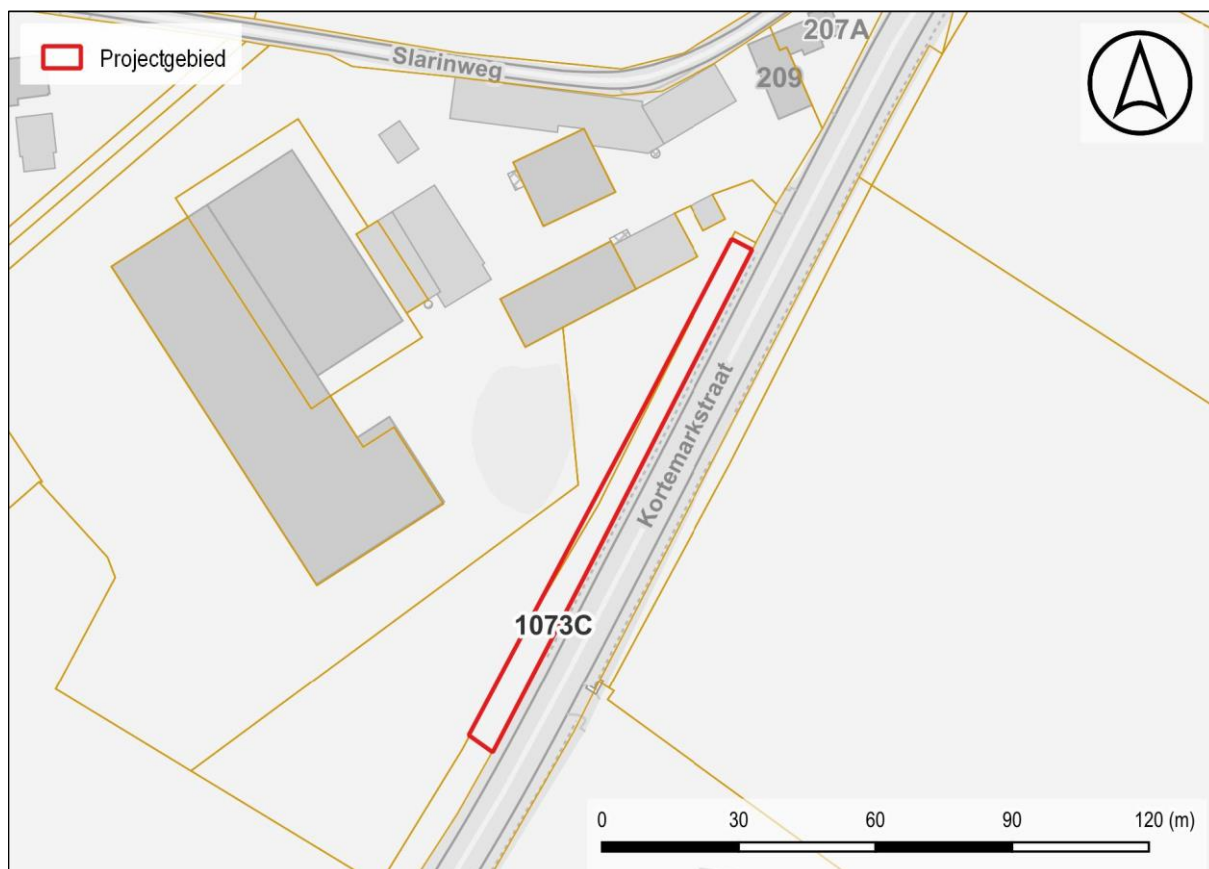
2 Verslag van resultaten van de opgraving

2.1 Beschrijvend gedeelte

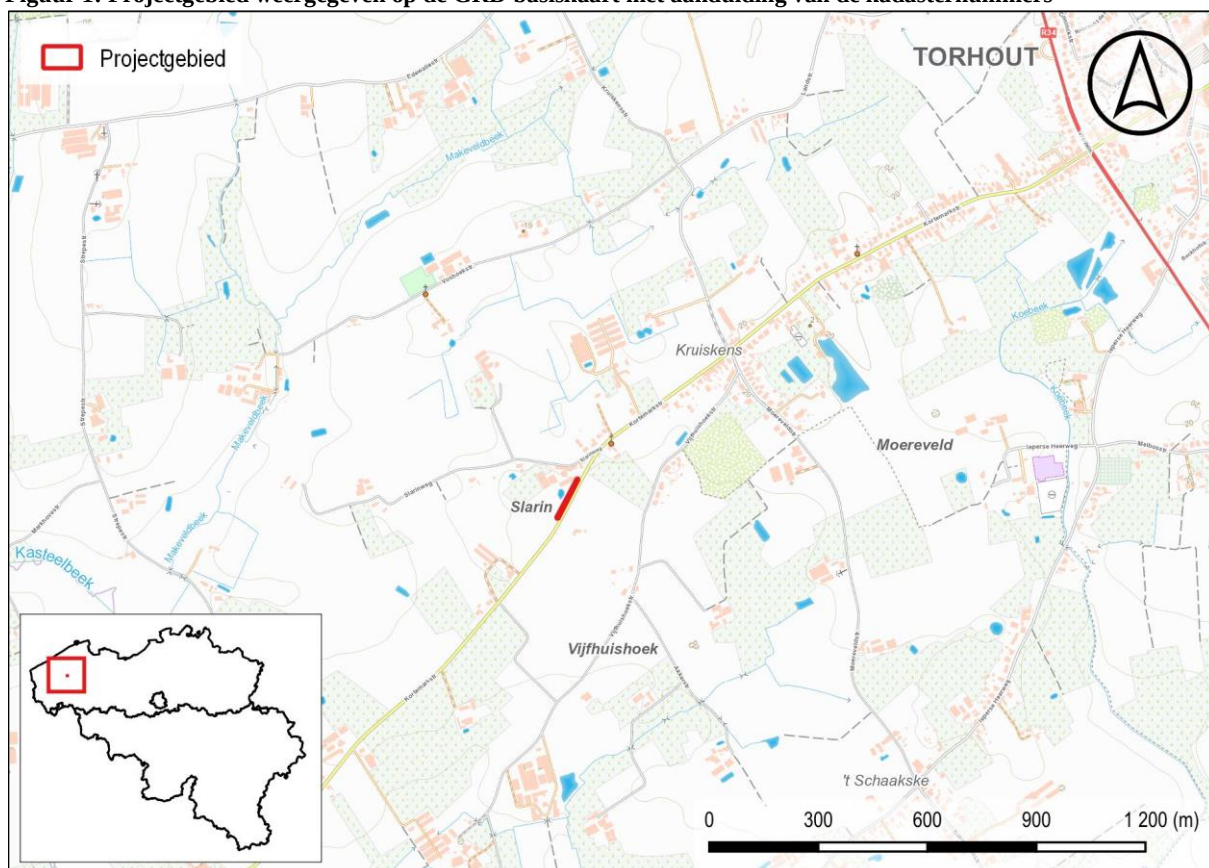
2.1.1 Administratieve gegevens

a) Projectcode	2022J354	
b) Nummer van het wettelijk depot van de rapportering	/	
c) De naam en het erkenningsnummer van de erkende archeoloog	Ruben Willaert nv OE/ERK/Archeoloog/2015/00069	
d) De locatie van het vooronderzoek met vermelding van:	Provincie	West-Vlaanderen
	Gemeente	Torhout
	Deelgemeente	/
	Postcode	8820
	Adres	Kortemarkstraat
	Toponiem	Kortemarkstraat
	Bounding box (Lambertcoördinaten)	Xmin = 59286 Ymin = 194198 Xmax = 59349 Ymax = 194310
e) Het kadasterperceel met vermelding van gemeente, afdeling, sectie, perceelsnummer of -nummers en kaartje	Torhout, Afdeling 3, Sectie G, nr's: 1073C Zie Figuur 1	
f) Een topografische kaart van het onderzochte gebied waarvan de schaal afgestemd is op de grootte van het projectgebied	Zie Figuur 2	
g) Alle betrokken actoren en specialisten	Bruno Polfliet (projectleider) Iris Vanhecke (RTS) Fedra Slabbinck (RTS) Alexander Thomson (archeoloog) Luc Allemeersch (macroresten) Annelies Storme (pollen) Boudin M. (KIK) (C14) Vandewalle E. (aardewerk) Vergauwe R. (bodembkundig onderzoek)	
g) De begin- en einddatum van de uitvoering van het onderzoek	15/11/2022 – 18/11/2023	

Tabel 1: Administratieve gegevens

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart met aanduiding van de kadasternummers

Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België

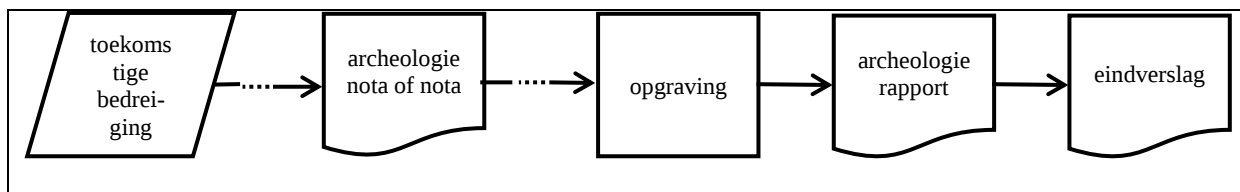
2.1.2 Archeologische voorkennis¹

De Kortemarkstraat te Torhout kent reeds een lange geschiedenis die terug gaat tot zeker in de late middeleeuwen. Ondanks de hoge ouderdom van het tracé, zijn er betrekkelijk weinig veranderingen waar te nemen op historische kaarten. Enkel ter hoogte van het toponiem Slarin is er een opmerkelijke wijziging. De voorloper van de Kortemarkstraat liep rond een site met walgracht heen. Tussen 1939 en 1969 wordt het tracé echter recht getrokken dwars door de site. Deze locatie vormt dan ook meteen het onderwerp van dit rapport.

2.1.3 Onderzoeksopdracht

De archeologische opgraving kadert binnen de heraanleg van wegenis ter hoogte van de Kortemarkstraat te Torhout. Onder meer ter hoogte van huisnummer 679 wordt een nieuwe gracht en fietspad naast de bestaande rijweg uitgegraven. Die zone werd weerhouden voor vervolgonderzoek in de vorm van een opgraving. Het projectgebied wordt in deze studie dan ook ‘Torhout Kortemarkstraat’ genoemd.

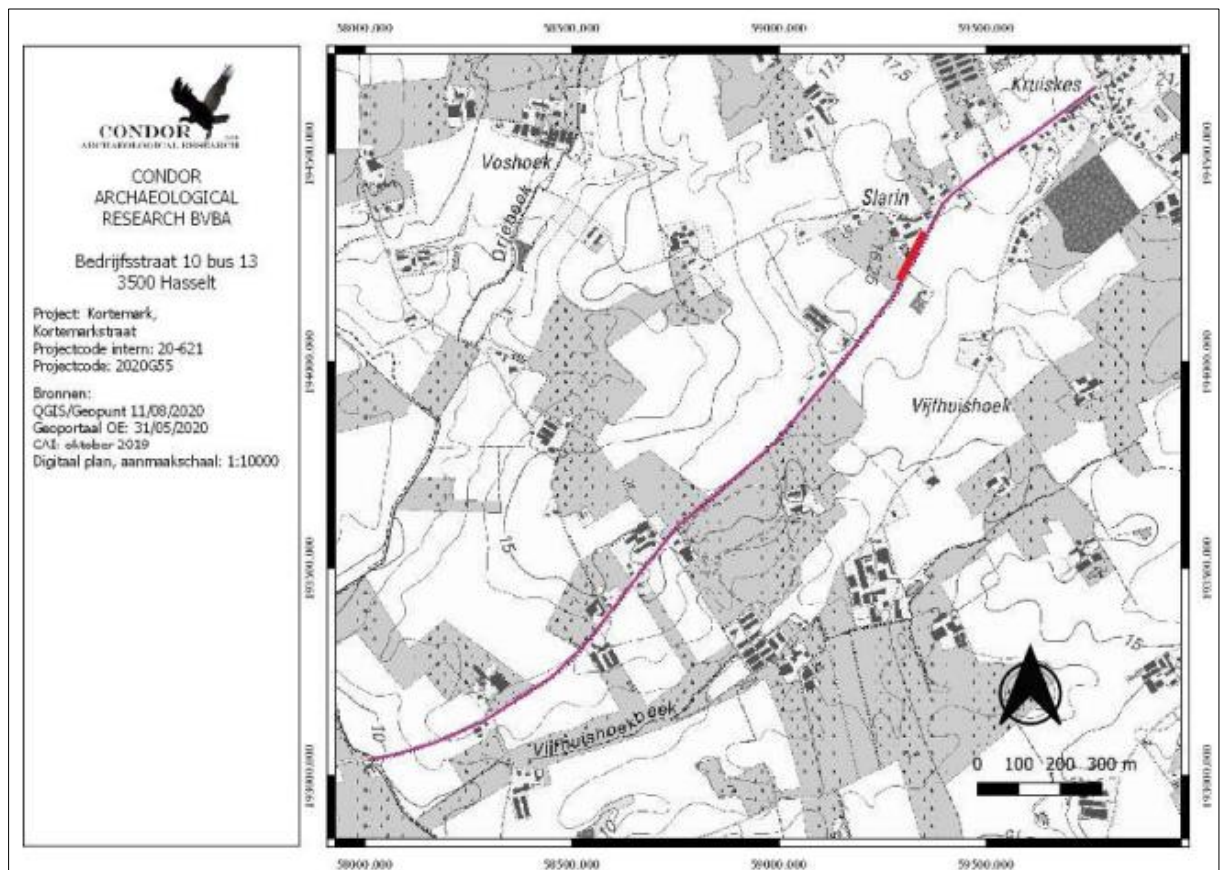
Met deze opgraving wordt een laatste stap gezet in het kader van de Code van de Goede Praktijk. In dit kader en volgens het Onroerend Erfgoeddecreet van 12 juli 2013 werd een bekrachtigde archeologienota (bureauonderzoek) verkregen die bepaalde dat een archeologische opgraving diende te worden uitgevoerd. Vervolgens werd deze opgraving gerapporteerd in een voorlopig archeologierapport om nu in een laatste stap tot een eindverslag te komen.

Figuur 3: Procesverloop

Zoals hierboven aangehaald werd een vlakdekkende opgraving geadviseerd op basis van het bureauonderzoek. Dat onderzoek werd uitgevoerd door Condor Archaeological Research. De historische kaarten wijzen op een site met walgracht uit de late middeleeuwen op de kruising van de Slarinweg en de Kortemarkstraat. Gezien de aard van de geplande werkzaamheden werd verder onderzoek geadviseerd en in de vorm van een opgraving. De resultaten hiervan worden verder in onderstaand verslag besproken.

¹ Zie ‘Archeologienota’ met projectcode 2020G55

Figuur 4: Weergave van het trajectgebied van de geplande werken (paars) met aanduiding van de advieszone (rood)

2.1.3.1 Onderzoeksvragen

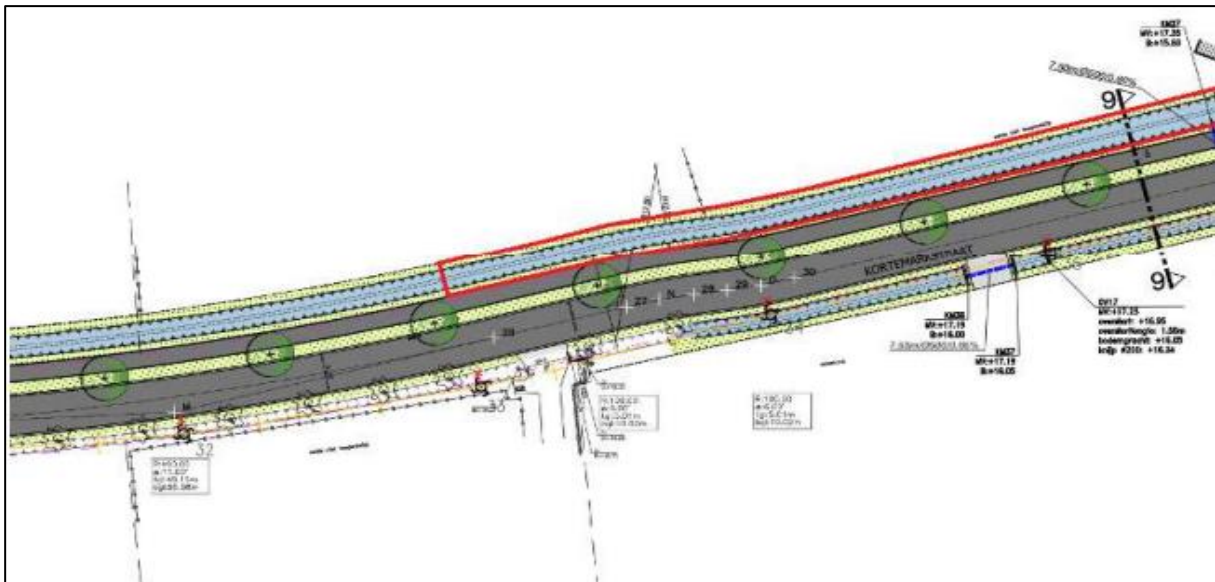
Het archeologisch onderzoek dient antwoord te geven op onderstaande vragen:

- Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten? Kunnen er meerdere occupatiefasen herkend worden?
- Zijn er sporen en structuren aanwezig? Zo ja, wat is hun onderlinge samenhang?
- Welke specifieke activiteiten hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?
- Wat is de bewaringstoestand van de gracht?
- Wat zijn de afmetingen hiervan (horizontaal en verticaal)?
- Kunnen er sporen van demping op ruiming herkend worden?
- Wat zeggen de aangetroffen vondsten over de welstand, levenswijze, sociale, economische en culturele achtergrond van gedurende hun gebruiksperiode?
- Levert het organische en anorganische vondstmateriaal nieuwe inzichten inzake ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van de site, eventueel ook over de materiële cultuur?
- Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?
- Wat is de datering en samenstelling van de aangetroffen ophogingslagen?
- Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de sites met walgracht uit de omgeving?

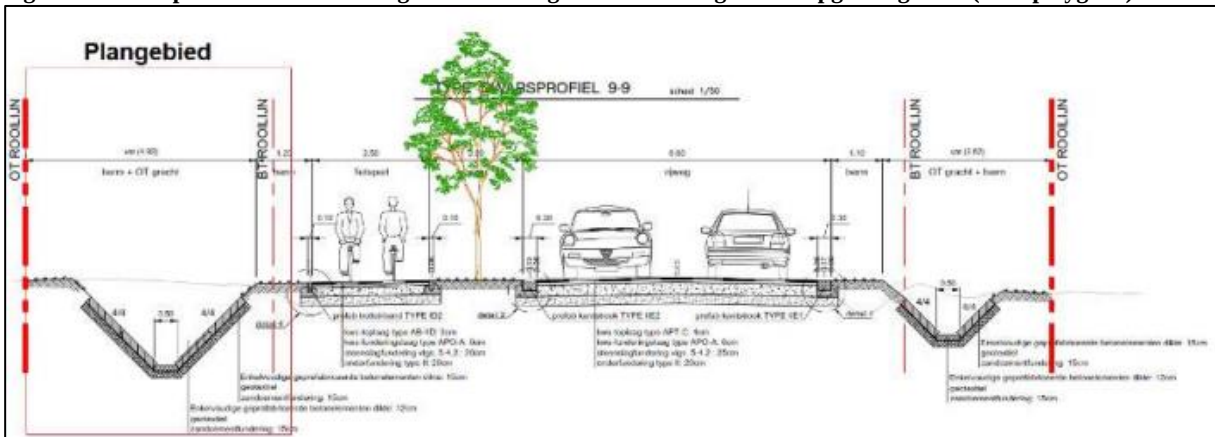
2.1.4 Beschrijving van de geplande herinrichting

De heraanleg van de Kortemarkstraat bestaat uit de realisatie van een nieuw wegdek met gescheiden fietspad en nieuwe riolering. Daarnaast wordt een nieuwe gracht gegraven van 4 m breed en 1.75 m diep. Deze gracht vormt de noodzaak voor verder onderzoek aangezien wordt uitgegaan van een integrale versterking.

Meer informatie kan u terugvinden in het voorgaande bureauonderzoek met projectcode 2022G55.

Figuur 5: Grondplan van de toekomstige ontwikkeling met aanduiding van de opgravingszone (rode polygoon)

Figuur 6: Snede van de toekomstige ontwikkeling met aanduiding van de opgravingszone (rode kader)

2.1.5 Beschrijving van de uitgevoerde werken

2.1.5.1 Motivering van de onderzoeksstrategie

Naar aanleiding van de resultaten van het bureauonderzoek werd een vlakdekkend archeologisch onderzoek geadviseerd om zo de potentieel aanwezige kenniswinst maximaal te benutten. Aangezien de lange en smalle vorm van het adviesgebied werd kostenbatengewijs gekozen voor een opgraving in plaats van een landschappelijk bodemonderzoek gecombineerd met een proefsleuvenonderzoek.

De advieszone heeft als gevolg van de geplande werken de vorm van een brede sleuf van 124 m x 6 m. In totaal gaat het om een te onderzoeken oppervlakte van 707 m².

Figuur 7: Opgravingszone weergegeven op de meest recente middenschallige orthofoto (winter)

2.1.5.2 Organisatie van de opgraving

Het archeologisch onderzoek werd uitgevoerd tussen 15 en 18 november 2022 door een team archeologen van Ruben Willaert nv. Het team bestond uit B. Polfliet (veldwerkleider/erkend archeoloog), I. Vanhecke (RTS/archeoloog), F. Slabbinck (RTS/archeoloog) en Alexander Thomson (archeoloog). De grondwerken werden uitgevoerd door de firma Olivier Construct. Na het einde van het veldwerk werden de opgravingszone terug gedicht.

De advieszone werd opgegraven in 1 werkput dit zorgt voor een beter overzicht. Bij de start van het veldwerk werd de put aan de hand van een *Robotical Total Station* (RTS) uitgezet. Gezien de werkput slechts 6 m breed was, kon de afgegraven grond naast de werkput (op de rijweg) gestockeerd worden. De rijweg werd hiervoor deels afgezet door Oliver Construct.

In een eerste fase werd de teelaarde verwijderd. Dit weliswaar onder begeleiding van een archeoloog en beperkt in diepte. Dit vlak werd vervolgens gecontroleerd met een metaaldetector (= vlak 0).

Figuur 8: Werkput na verwijderen teelaarde

Daarna werd de werkput laagsgewijs aangelegd tot op de moederbodem waarbij de diepte van het archeologisch niveau op basis van de bodemkundige stratigrafie en zichtbaarheid van de archeologische sporen bepaald werd (= vlak 1). Het afgraven tot het archeologische niveau gebeurde telkens laagsgewijs zodat sporen die op een hoger niveau zichtbaar zijn, herkend konden worden. Eenmaal het archeologische vlak bereikt, werd het manueel opgeschaafd en werden de aangetroffen sporen ingekrast, genummerd en zowel de vlakken als sporen gefotografeerd. Ook hier werd met behulp van een metaaldetector naar metaalvondsten gezocht. Vervolgens werden de sporen met behulp van een RTS ingemeten en voorzien van een beschrijving (spoornummer, vorm, soort, kleur, inclusies, ...). Natuurlijke bodemsporen (S998) en recente verstoringen (S999) werden gegroepeerd onder één spoornummer. Daarnaast werden tijdens het inmeten hoogtematen van het archeologisch vlak en het maaiveld genomen. Eenmaal dit was afgerond en de ruwe digitale data gecontroleerd, kon worden overgegaan tot nader onderzoek van de sporen (couperen, verdiepen, uithalen, bemonsteren, ...).

De aangetroffen sporen werden gecoupeerd en geregistreerd aan de hand van een foto en tekening op schaal 1/20. De dimensies en oriëntatie werden aangeduid met een noordpijl en schaalbalk. Indien aangewezen werden zeefstalen en stalen voor natuurwetenschappelijk onderzoek genomen. Dit betreft 10L monsters in kunststof emmers. Verder werden stalen in de vorm van pollenbakken genomen voor palynologisch onderzoek.

Uiteindelijk werden de sporen volledig en laagsgewijs uitgehaald ter controle van eventuele vondsten. Ingezelde vondsten werden ingepakt en voorzien van een vondstenkaartje met projectcode (2022J354), een interne code (TOKO-22), het putnummer, het vlaknummer, het spoornummer, het laagnummer, het profielnummer, het vondstnummer, de aard van de vondst, de verzamelwijze en de datum. Ook voor staalnames werden dergelijke vondstenkaarten gebruikt. Vervolgens werden deze op locatie ingemeten met behulp van een RTS en indien nodig in situ gefotografeerd.

Tot slot werden in functie van de analyse van de bodemopbouw drie profielen geregistreerd. De profielen werden beschreven conform de FAWO *guidelines for soil description*, de richtlijnen van Databank Ondergrond Vlaanderen en de Code van Goede Praktijk. De aangetroffen bodems werden gedetermineerd conform het Belgisch bodemclassificatiesysteem.

Gebruikt materiaal:

- 21 ton rupskraan met tandloze graafbak van 2m
- Trimble Robotical Total Station (RTS) + GPS (Trimble)
- Nikon COOLPIX AW120 (fototoestel)
- Getac-tablet

2.1.5.3 Beschrijving en motivering van eventuele afwijkende methodiek en bijstellingen van de oorspronkelijke strategie

De opgraving werd uitgevoerd zoals voorzien in het programma van maatregelen en volgens de Code van De Goede Praktijk.

Figuur 9: Uitgevoerde werkput in relatie tot de vooropgestelde advieszone weergegeven op de GRB-basiskaart.

2.1.5.4 Motivatie van de selectie van de vondsten

Tijdens het archeologisch onderzoek werden verschillende vondsten aangetroffen. Zowel tijdens het aanleggen van het archeologische vlak als tijdens het manueel en/of machinaal bewerken van de sporen (couperen, afwerken en uithalen van de tweede helften) werden vondsten gerecupereerd. Die vondsten werden voorzien van een vondstenkaartje met daarop alle nodige informatie. Nadien werden ze ingemeten, teneinde een exacte locatie te hebben. Het gaat hierbij om aardewerk, bouw materiaal, glas en keramiek. Het aantal vondsten was beperkt waardoor alles kon worden ingezameld. Aangezien het aangetroffen vondstenensemble zeer beperkt is, is het essentieel om alle vondsten verder uit te werken.

2.1.5.5 Motivatie voor de selectie van de stalen

Tijdens het archeologisch onderzoek werden 10 stalen genomen met het oog op natuurwetenschappelijk onderzoek. Het betreft pollenmonsters (3), monsters macroresten (6) en een monster mortel (1). Dit laatste is afkomstig van S1 dat op het terrein als een muursegment geïnventariseerd werd. De monsters macroresten (10L emmers) werden ingezameld uit grachten/greppels en een kuil terwijl de pollenmonsters enkel uit grachten werden gerecupereerd. De stalen zijn zodanig geselecteerd dat ze mogelijk iets kunnen bijdragen tot datering, landschapsreconstructie, voedselvoorziening, status, handelscontacten, ambachtelijke activiteiten,

Alle genomen stalen werden verzameld per spoor- en eventueel laagnummer en werden voorzien van een vondstnummer. Hiervoor werden dezelfde kaartjes gebruikt als bij de vondsten. Een gedetailleerd overzicht met vermelding van vondstnummer, putnummer, vlaknummer, spoornummer, vulling en soort kan men terugvinden in bijgevoegde stalenlijst.

2.1.5.6 Inbreng specialisten

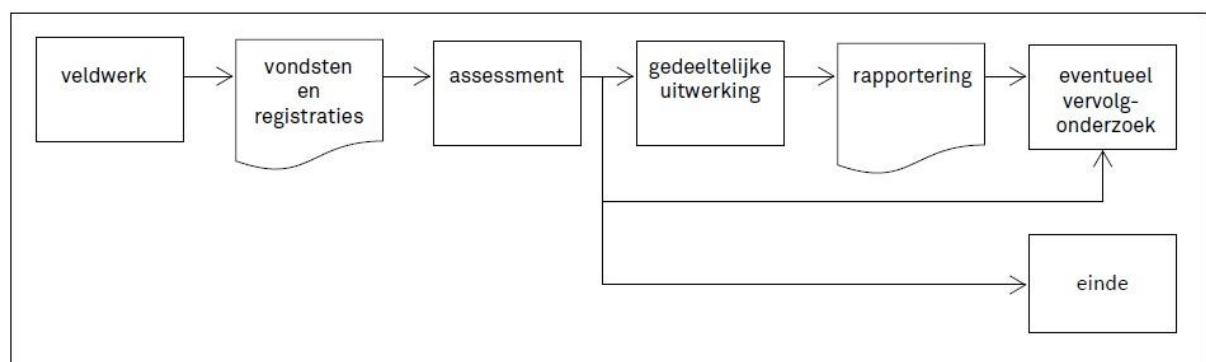
- Allemeersch L. (Ruben Willaert nv): Waardering macroresten + selectie voor C14
- Storme A. (Ruben Willaert nv): Pollenanalyse
- Boudin M. (KIK): C14 onderzoek
- Vandewalle E. (Ruben Willaert nv): aardewerk
- Vergauwe R. (Ruben Willaert nv): bodemkundig onderzoek

2.2 Assessmentrapport

2.2.1 Gehanteerde methoden, technieken en criteria²

Voor het assessmentrapport werd gebruik gemaakt van ‘Assessment. Een handleiding voor elke archeoloog’, uitgegeven door het Agentschap Onroerend Erfgoed. Hierbij wordt gestreefd om een inschatting van het wetenschappelijk potentieel van de archeologische site te maken. Dit assessment moet een motivering bieden voor de gemaakte keuzes.

Het assessment vindt plaats tussen het veldwerk en de rapportering. Het assessment kan echter reeds beginnen tijdens de uitvoering van het veldwerk. Het gebeurt wel voorafgaand aan het opmaken van het eindverslag, en de verwerking die daartoe leidt, omdat het assessment bepaalt welke verwerking binnen het project noodzakelijk is en wat er in de rapportering zal terecht komen. Dit assessment wordt neergeschreven in het assessmentrapport, dat deel uitmaakt van het eindverslag.

Figuur 10: Positie van het assessment bij opgravingen

De eerder geformuleerde onderzoeksvragen binnen het archeologisch project vormen het vertrekpunt voor het assessment. Het assessment heeft als hoofddoel aan te geven wat voor soort onderzoek er verder nog kan gebeuren op het ingezamelde archeologische ensemble. Dit kan niets zijn, of een gedeeltelijke of volledige verwerking met het oog op het beantwoorden van de eerder gestelde onderzoeksvragen. Het is eveneens mogelijk dat er een aantal onderzoeksvragen werden geformuleerd waarop geen antwoord kan geformuleerd worden binnen het huidige onderzoekskader, maar eventueel wel in een ander, toekomstig kader. Op basis van deze informatie wordt de uiteindelijke onderzoeksaanpak binnen het archeologisch project bepaald.

2.2.1.1 Assessment van de vondsten

Aangezien het aangetroffen vondstenensemble zeer beperkt is, is het essentieel om alle vondsten verder uit te werken.

² Ervynck, Debruyne en Ribbens 2015: 7-12 & 15

2.2.1.2 Assessment van de stalen

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de verschillende aantallen per staalcategorie. Een gedetailleerd overzicht kan men terugvinden in bijgevoegde stalenlijst.

Code	Categorie	Aantal
MMOR	Monster mortel	1
MP	Monster pollen (pollenbak)	3
MZ	Monster zaden en vruchten = macroresten (10L)	6

Tabel 2: Overzicht van de staalcategorieën

Alle 10L stalen werden uitgezeefd op een maaswijdte van 0,5mm door archeologen van de firma Ruben Willaert nv. Vervolgens werd van ieder staal 2x 1L bewaard. 1 als referentiestaal en 1 als mogelijk onderzoeksstaal.

In afweging met het voorziene budget en met het oog op het beantwoorden van de onderzoeksvragen werden volgende stalen geselecteerd voor verder onderzoek.

	Vondstnr	Spoornr	Laag	Aard spoor	Onderzoeksvraag
10L staal (macro)	19	24	2	Walgracht	Waardering macroresten + selectie C14
Pollenbak	18	24	2	Walgracht	Palynologie

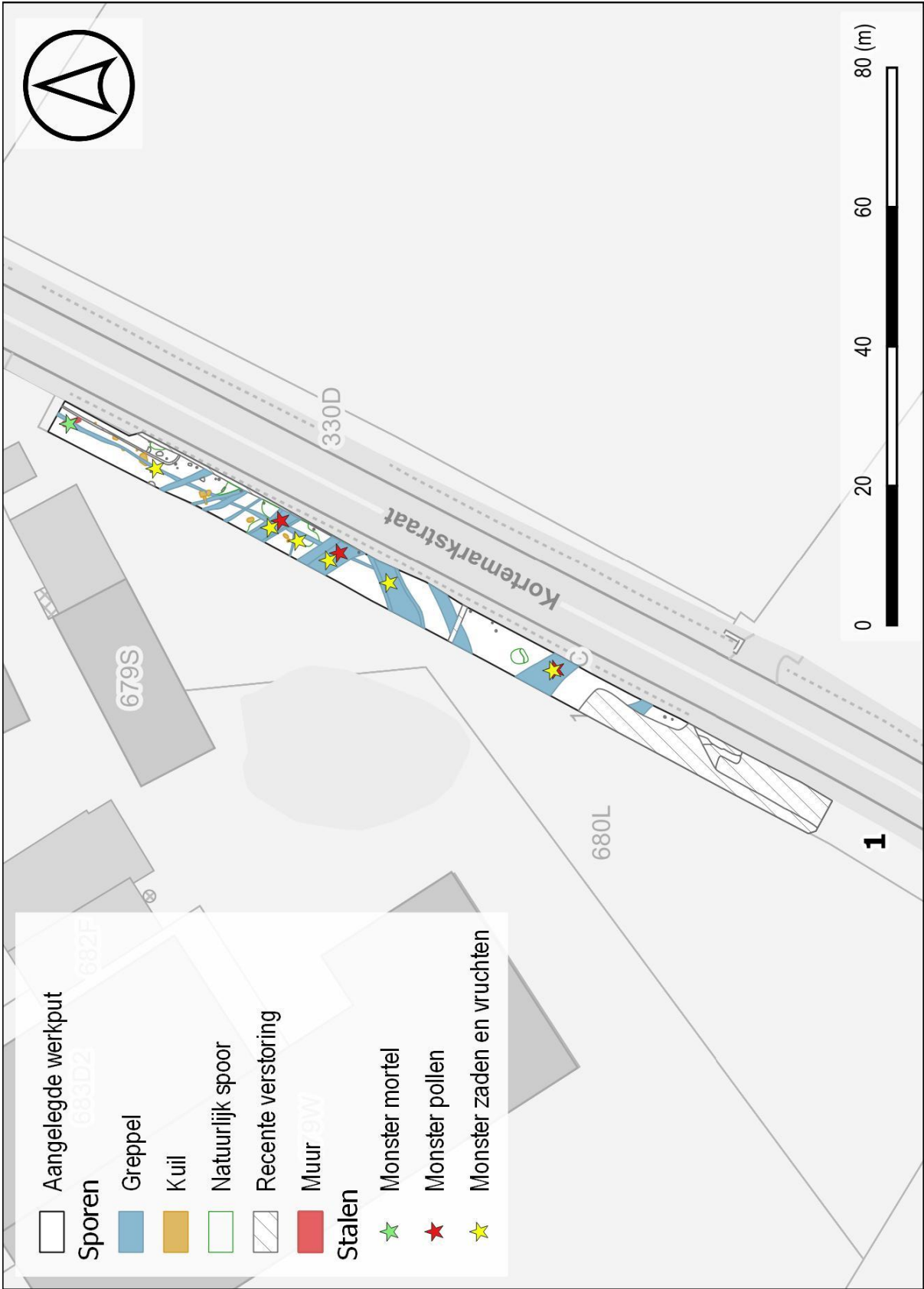
Tabel 3: Geselecteerde stalen

De waardering macroresten + selectie voor C14 werd uitgevoerd door Luc Allemeersch. Het palynologisch onderzoek door Annelies Storme. De C14 datering werd uitgevoerd door Mathieu Boudin (KIK).

Gezien de goede bewaring van stalen VNR 18 & 19 bevat deze grachtvulling potentieel voor verder onderzoek (uitbreiding van het aantal onderzochte niveaus om vegetatie-evoluties doorheen de tijd te reconstrueren, aanvulling van andere vondstencategorieën zoals macroresten of diatomeeën om de lokale omstandigheden beter te karakteriseren). Annelies adviseert om de stalen VNR 18 en VNR 19 te bewaren.

De overige ingezamelde stalen kunnen worden afgestoten. Uit waardering op basis van foto's uitgevoerd door Luc & Annelies wordt het onderzoekspotentieel laag ingeschat. Het mortelstaal heeft eveneens een beperkt potentieel tot meerwaarde aangezien de aangetroffen muur op basis van historisch kaartmateriaal kan gedateerd worden.

Ruimtelijk overzicht van de staalnames:

Figuur 11: Thematische kaart met locaties van de staalnames

2.2.1.3 Conservatie-assessment

Ten einde de bewaringstoestand en eventuele behandelingsmethoden te kunnen vaststellen, werden alle archeologische artefacten na het einde van het veldwerk onderworpen aan een eerste visuele inspectie. Hierna kan een strategie opgesteld worden die aangeeft welke conserverende behandelingen dienen uitgevoerd te worden op de verschillende vondsten en vondstcategorieën.

Er werden geen vondsten geselecteerd voor verdere conservatie. Het vondstmateriaal werd gereinigd en verpakt volgens de regels van de kunst, ten einde de reeds aanwezige verwerking tot een minimum te beperken.³

2.2.1.4 Assessment van de sporen, spoorcombinaties en archeologische structuren

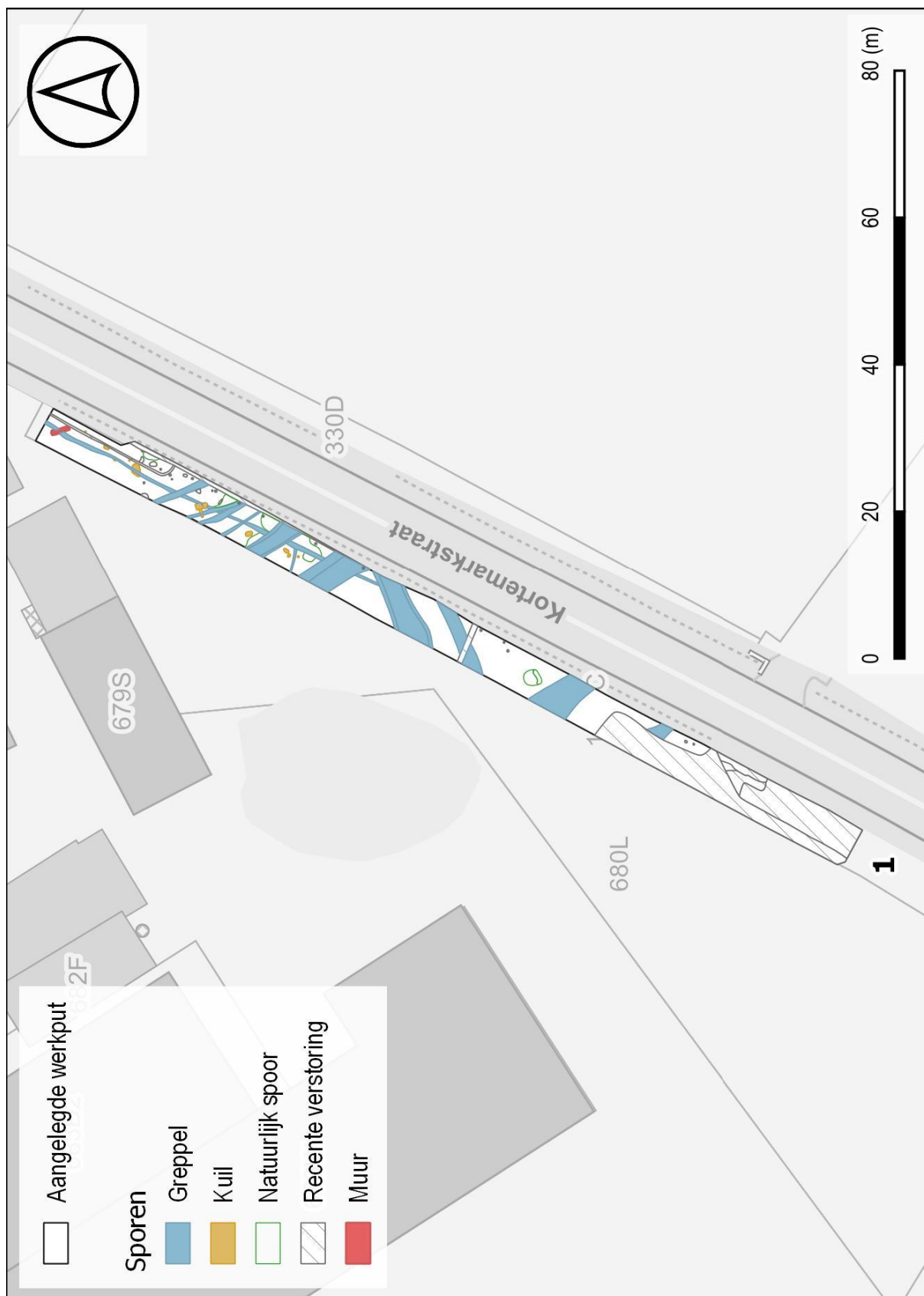
Tijdens de opgraving langs de Kortemarkstraat te Torhout werden 25 archeologische sporen aangetroffen.

Aard	Afkorting	Aantal
Greppel / gracht	GR	12
Kuil	KL	12
Muur	MR	1

Tabel 4: Overzicht van de aangetroffen archeologische sporen

Verder werden ook 7 natuurlijke verstoringen (S998) en 30 recente verstoringen (S999) aangetroffen. Zo is het zuiden van het onderzoeksgebied volledig verstoord.

³ Cools A., 2009, *Inpakken: een kunst. Het verpakken van archeologische vondsten*, Brussel.

Figuur 12: Thematische kaart

2.2.1.5 Assessment van de archeologische site

Cartografische bronnen wijzen op een ruraal karakter van de omgeving. Reeds op de Ferraris-kaart is de loop van de Kortemarkstraat zichtbaar. Ter hoogte van het kruispunt met de Slarinweg is er reeds bebouwing aanwezig. Op het 19e eeuwse kaartmateriaal verschijnt een walgracht ten zuidwesten van de bebouwing. Een restant van deze walgracht is heden ten dage nog zichtbaar als vijver. De voorloper van de Kortemarkstraat liep rond een site met walgracht heen. Tussen 1939 en 1969 wordt het tracé echter recht getrokken dwars door de site.

De resultaten van de opgraving tonen greppels, grachten, kuilen en een muur die kunnen gekoppeld worden aan de hoeve met walgracht. De walgracht en hoevegebouw konden worden geïdentificeerd op basis van de Atlas der Buurtwegen.

Natuurwetenschappelijk onderzoek kan tenslotte bijdragen tot datering, landschapsreconstructie, voedselvoorziening, status, handelscontacten, ambachtelijke activiteiten,

Deze opgraving en de uitwerking ervan trachten een antwoord te formuleren op de onderzoeksvragen en kunnen zo zonder twijfel een meerwaarde betekenen voor de site met walgracht te Slarin.

2.2.2 Potentieel voor natuurwetenschappelijk onderzoek, aard en waardering.

Zie 2.2.1.2

De basis van de walgracht (S24) is geschikt voor verder natuurwetenschappelijk onderzoek en heeft potentieel tot kenniswinst.

De overige stalen kunnen worden afgestoten. Uit waardering op basis van foto's wordt het onderzoekspotentieel laag ingeschat. Het mortelstaal heeft eveneens een beperkt potentieel tot meerwaarde aangezien de aangetroffen muur op basis van historisch kaartmateriaal kan gedateerd worden.

2.2.3 Strategie voor het uit te voeren onderzoek met bijhorende kaders

2.2.3.1 Strategie voor verwerking

Verwerking en rapportage zijn van start gegaan daags na het veldwerk. Tijdens deze verwerking zijn alle opgravingsdata geadministreerd en gedigitaliseerd. Foto's werden in een database verwerkt. Het vondstmateriaal werd gewassen, geteld, gedetermineerd en eventueel getekend. De meetresultaten werden verwerkt tot een sporenplan, waarbij eventuele dateringen en fasering werden toegevoegd. De verschillende sporen werden bestudeerd en uitgewerkt. De coupes en profieltekeningen werden gedigitaliseerd en verwerkt tot afbeeldingen in Adobe Illustrator. Tot slot werden stalen uitgeselecteerd voor natuurwetenschappelijk onderzoek en de resultaten van hun analyse verwerkt in het eindverslag. Op basis van deze gegevens werd getracht om een zo goed mogelijk beeld te vormen en antwoord te bieden op de vooropgestelde onderzoeksvragen.

De vondsten werden tijdens deze verwerking bewaard in het depot van Ruben Willaert nv. Alle ingezamelde archeologische vondsten en data zijn, conform de overeenkomst tussen Ruben Willaert nv en de opdrachtgever, eigendom van de opdrachtgever. De opdrachtgever doet afstand van de vondsten en draagt deze over aan de Erfgoedfabriek in Brugge, welke zal instaan voor het beheer van het archeologisch ensemble volgens artikel 5.2.1. van het Onroerenderfgoeddecreet.

2.2.3.2 Conservatiestrategie

Er worden geen vondsten opgenomen voor conservatie.

2.3 Interpretatie van het onderzochte gebied

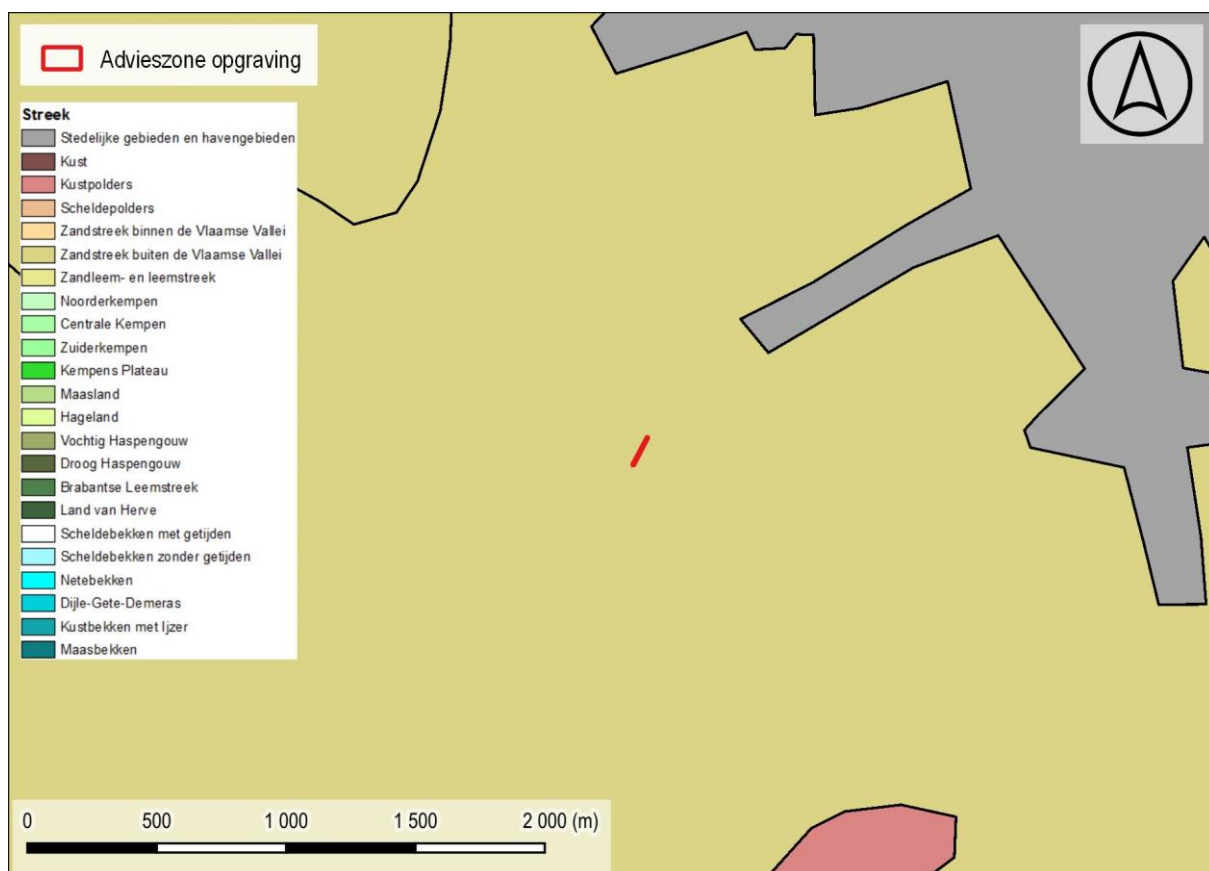
2.3.1 Algemene beschrijving van het kader van de archeologische site⁴

2.3.1.1 Ruimtelijke situering

Het onderzoeksgebied ligt langs de Kortemarkstraat in Torhout, dicht bij de kruising met de Slarinweg. Langs deze weg is bebouwing, akkerland en grasland gesitueerd.

2.3.1.2 Landschappelijke ligging

Het onderzoeksgebied is gelegen in het Houtland, welke overeenkomt met het grootste deel van het oosten van West-Vlaanderen. In het noorden grenst het aan Brugge, in het oosten aan het Meetjesland, in het zuiden aan de lijn Tielt - Diksmuide en ten westen aan de Polders. Het Houtland is gelegen in de zandstreek buiten de Vlaamse vallei.

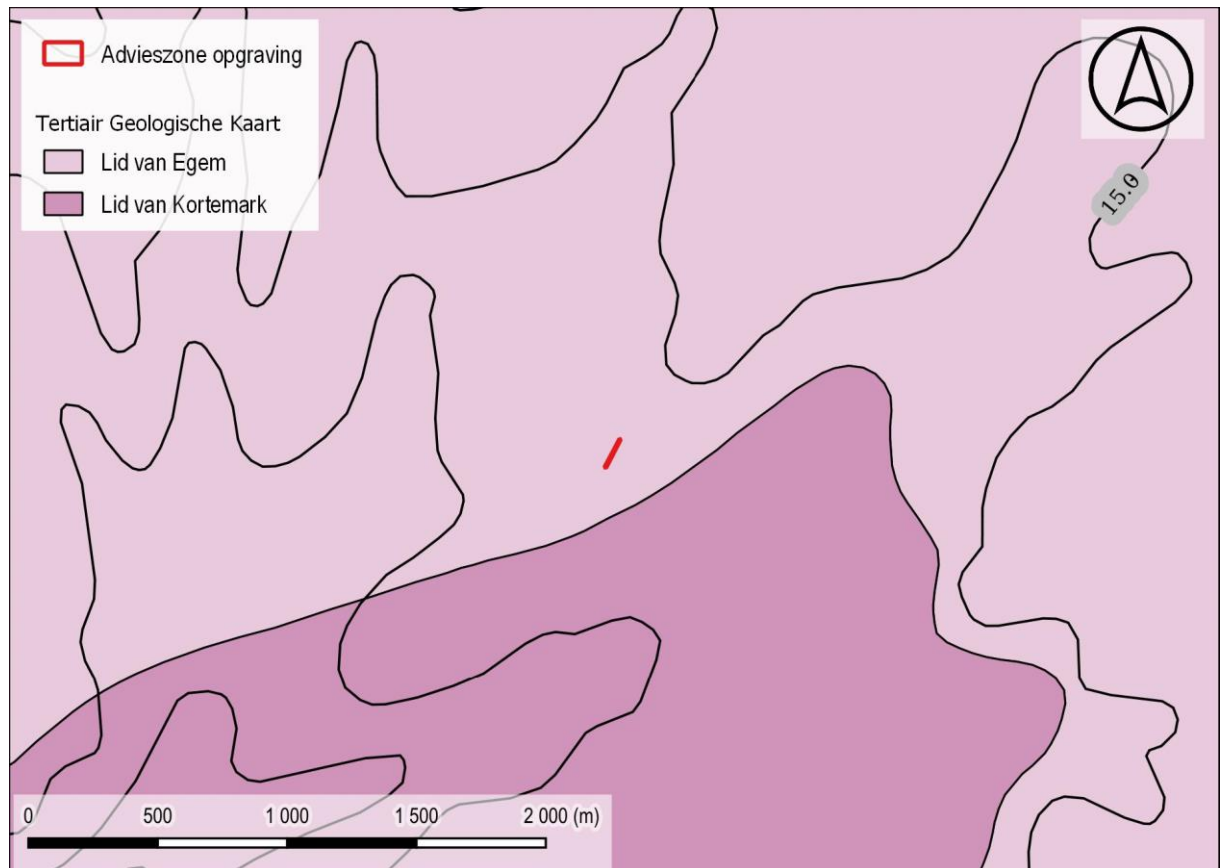
Figuur 13: Onderzoeksgebied weergegeven op de traditionele landschappenkaart

⁴ Zie 'Archeologienota' met projectcode 2020G55

2.3.1.3 Geologie

2.3.1.3.1 Tertiair

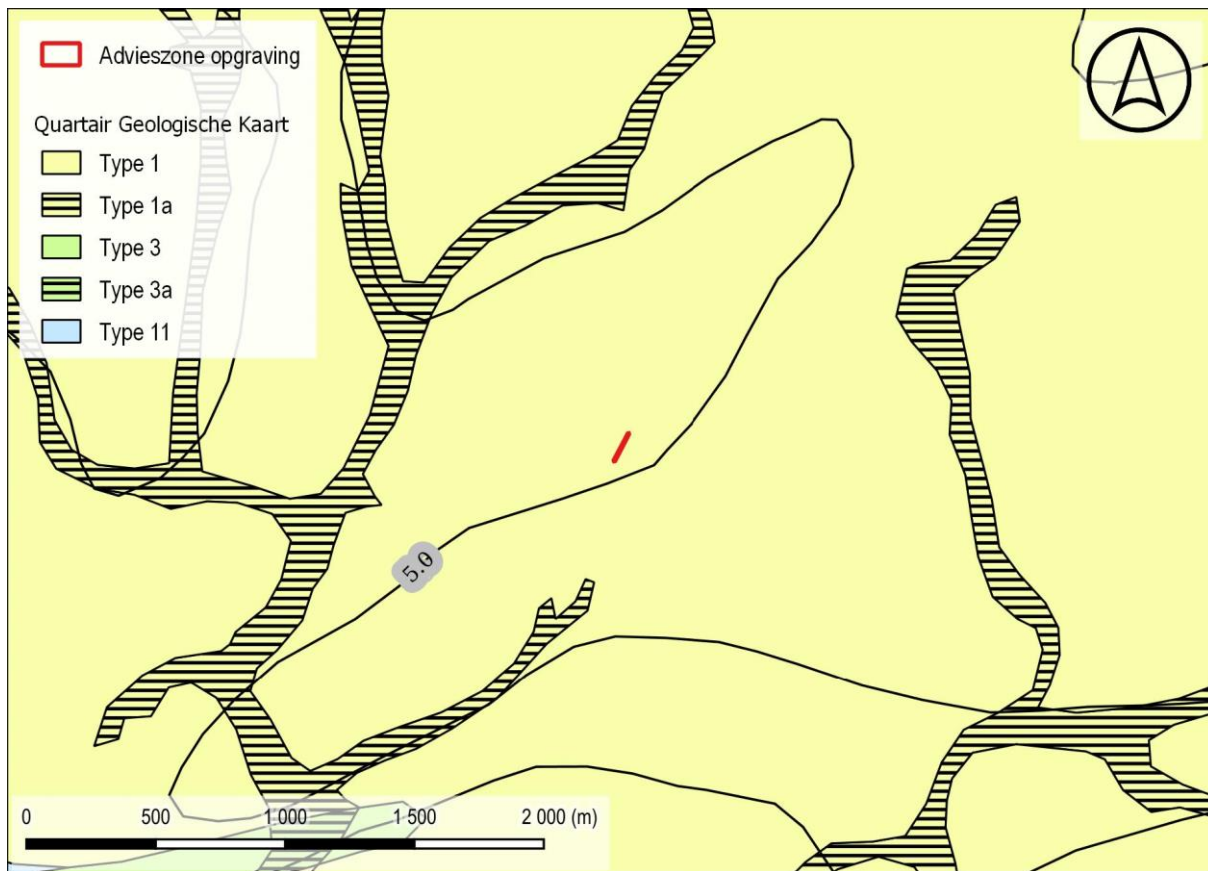
De geologische ondergrond bestaat volgens de Tertiair geologische kaart uit de **Formatie van Tielt**, meer bepaald het **Lid van Egem**. Dit bestaat uit grijsgroen zeer fijn zand met kleilagen en zandsteenbanken en dat glauconiet- en glimmerhoudend is.

Figuur 14: Onderzoeksgebied weergegeven op de Tertiair Geologische Kaart

2.3.1.3.2 Quartair

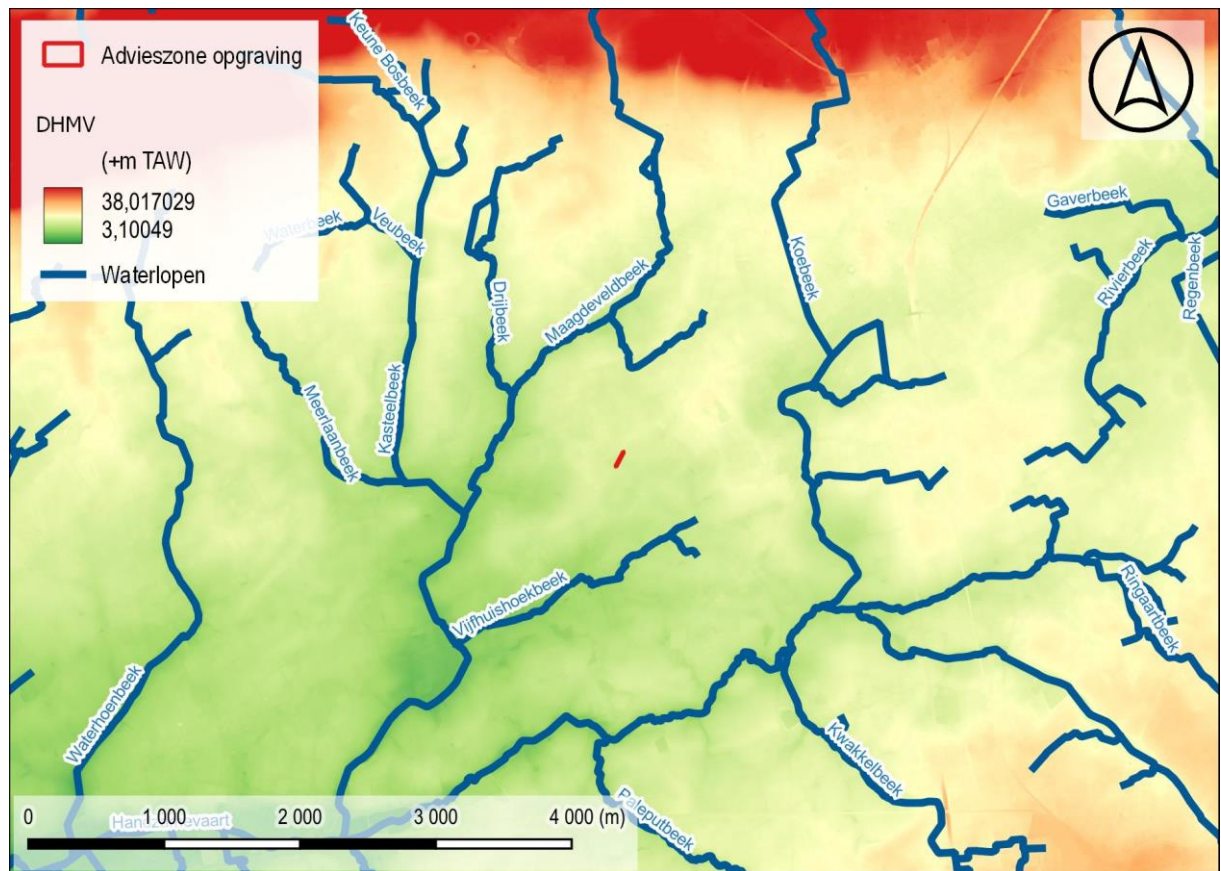
Volgens de Quartair geologische kaart ligt het onderzoeksgebied in Quartair type 1. Dit type bestaat uit een eolische afzetting van het Weichseliaan tot mogelijk Vroeg-Holoceen (zand tot zandleem). Deze afzetting kan eventuele hellingsafzettingen van het Quartair bevatten.

Figuur 15: Onderzoeksgebied weergegeven op de Quartair Geologische Kaart

2.3.1.4 Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (DHMV) en hydrografie

Het tracé loopt grotendeels over een verhevenheid in het landschap die de scheiding vormt tussen het beekdal van de Kasteelbeek in het noorden en het beekdal van de Vijfhuishoekbeek in het zuiden.

Figuur 16: Onderzoekgebied weergegeven op het DHMV met aanduiding van de waterlopen

2.3.1.5 Historisch onderzoek

Torhout wordt voor het eerst vermeld in de 9de-eeuwse Vita Bavonis. Torhout zou dennenbos betekenen. Uit deze tekst mogen we afleiden dat Torhout al een klooster bezat vóór 654. Het is onbekend waar dit klooster en een eventuele andere vroegmiddeleeuwse aanwezigheid moet gesitueerd worden. De betekenis van een klooster in deze vroege periode mag echter niet onderschat worden. Kort na 860 schenkt de Franse koning het klooster aan Boudewijn die later ook het graafschap Vlaanderen geschonken krijgt. Hiervan wordt Brugge het politieke centrum.

Pas vanaf de 11de eeuw zijn opnieuw gegevens beschikbaar. Zowel de romaanse Sint-Pietersbandenkerk als het Sint-Pieterskapittel dateren uit deze periode. Sporen uit de 11de eeuw werden bij archeologisch onderzoek rond de kerk al aangetroffen. Eveneens in de 11de eeuw wordt voor het eerst een jaarmarkt vermeld in Torhout, die één van de belangrijke Vlaamse jaarmarkten zou worden. De bloei was echter van korte duur, aangezien de betekenis van de landmarkten erg snel afneemt door de toenemende maritieme handel. Torhout verloor dan ook vanaf het derde kwart van de 13de eeuw alle nationaal en internationaal economisch belang. Torhout kreeg in het derde kwart van de 12de eeuw stadsrechten. Het was de bevestiging van een bestaande toestand. Tegelijkertijd werd ook het eerste 'stedehuys' opgericht op de markt. Er is erg weinig geweten over het uitzicht van de stad Torhout tot de 16de eeuw. Er waren geen poorten of muren, alleen een walgracht.

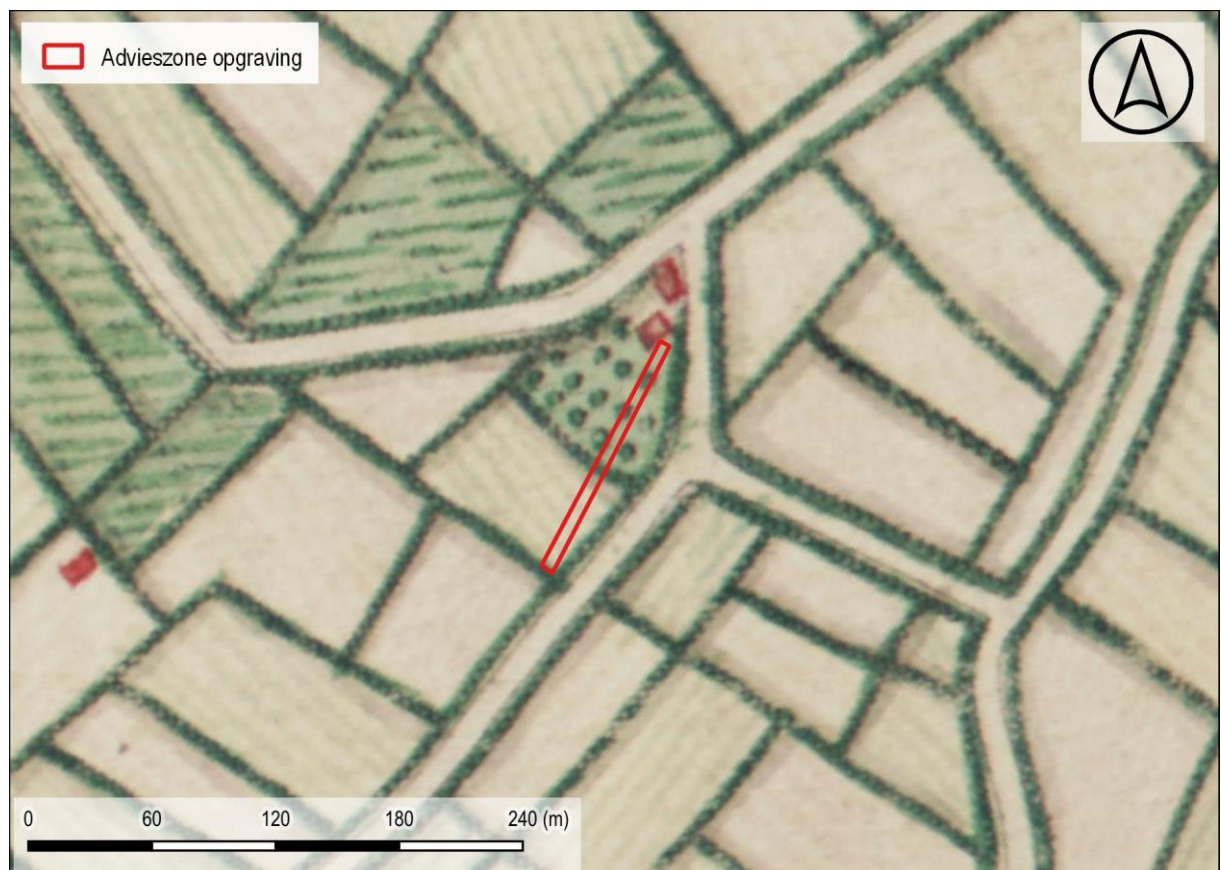
Na 1600 werd een deel van het grote marktplaatsplein verkaveld. Hier werd onder meer een brouwerij opgericht. Belangrijk voor Torhout is het pottenbakkersambacht dat vanaf de 17de en 18de eeuw gedocumenteerd is. In de 18de eeuw onderging Torhout belangrijke en bepalende wijzigingen. Vooral de groei van een aantal kleinere ambachtelijk-industriële vestigingen (o.a. Huidevetterstraat, Nieuwstraat), de aanleg van de steenwegen en de bevolkingsaan groei waren belangrijk. Het centraal op het marktplaatsplein gelegen stadhuis is omgeven door gebouwen. Dit oorspronkelijk vrij gesloten beeld van de binnenstad werd tenslotte in de tweede helft van de 20ste eeuw open gemaakt. Het stadhuis en de Sint-Pietersbandenkerk kwamen hierbij vrij te staan.

Het Torhout buiten de vroegere stadsgrenzen, buiten de vroegere stadsvest was bezaaid met "Hoeken", gehuchten die dikwijls minder gemakkelijk te bereiken waren vanuit de binnenstad, zeker voor de aanleg van de steenwegen. Bestuurlijk waren de meeste tot op het einde van de 18de eeuw afhankelijk van het bestuur van het Land van Wijnendale. Meestal gaat het hier om min of meer toevallige concentraties van hoeven (zoals de Langenhoek, Voshoek, Geuzenhoek, Waterhoek), beperkte bebouwingen rond een lokale herberg, meestal gelegen op een kruispunt van enkele landelijke wegen ('t Schaakske, Pottebezemhoek, Revinzehoek, Driekoningen, De Griete). Andere waren het Maagdeveld (ontstaan rond de ontginning van het voormalige veldgebied) of Wijnendale (ontstaan rond de inplanting van klerikale gebouwen). De meeste van deze gehuchten bleven gedurende lange tijd ongewijzigd bestaan.

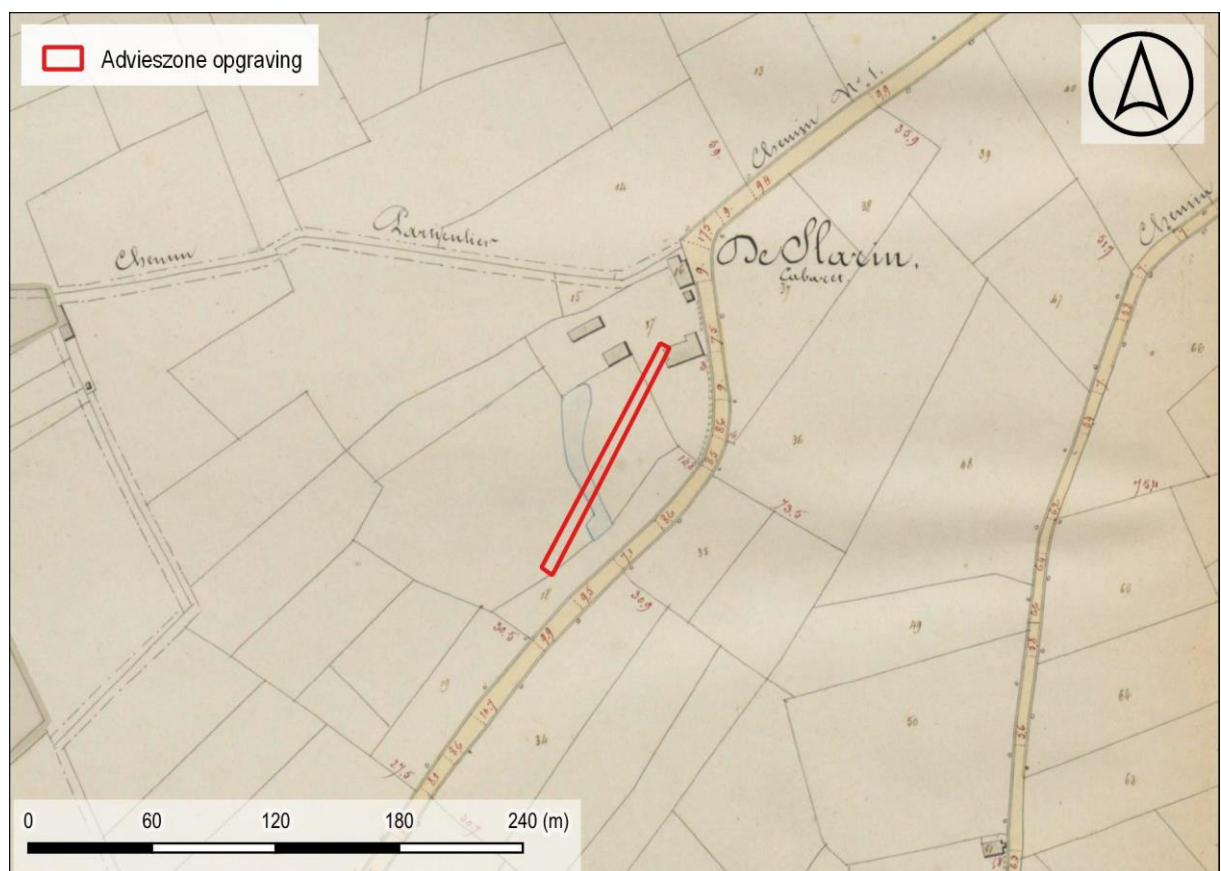
De Kortmarkstraat is een lange verbindingsweg met een licht gebogen tracé. Deze loopt vanuit het centrum van Torhout vanaf de Rijselstraat, over de ringweg (Vredelaan), door landelijk gebied tot op grondgebied Kortemark, en loopt verder naar Kortemark en Ieper. Het tracé van deze straat is als dusdanig reeds aangeduid op de Ferrariskaart (1770-1778), en loopt in landelijk gebied met verspreide hoevebouw. Deze verbindingsweg is van groot belang in de periode van de jaarmarkten (11de-13de eeuw). In 1570 wordt de Kortemarkstraat "Groote Iperstrate" genoemd, in 1700 "Iperstraete" (cf. door M. Pyck op basis van de ommeloper gereconstrueerde kaart "Thorhouldt anno 1700"). Tot het begin van de 18de eeuw wordt de Kortemarkstraat ook wel "de Oude Ieperweg" genoemd. In 1850 noemt ze "Yperschen Heirweg". Tot de 19de eeuw staat de Kortemarkstraat in voor de verbinding van Torhout met Ieper. Aan de kruising van de Kortemarkstraat met de Moereveldstraat/ Kruiskensstraat is er een klein gehuchtje. Op de kaart van Ph. Vander Maelen (1846-1854) is op deze kruising "het Strooyhuys" terug te vinden. Op de kaarten van het Militair Cartografisch Instituut van 1861, 1883 en 1911 is er telkens een verwijzing naar een herberg "Het Kruiken, Cab." (cf. K. De Flou). Volgens K. De Flou wordt de naam "Cortemarckstraete" voor het eerst vermeld in 16606.

2.3.1.6 Cartografisch onderzoek

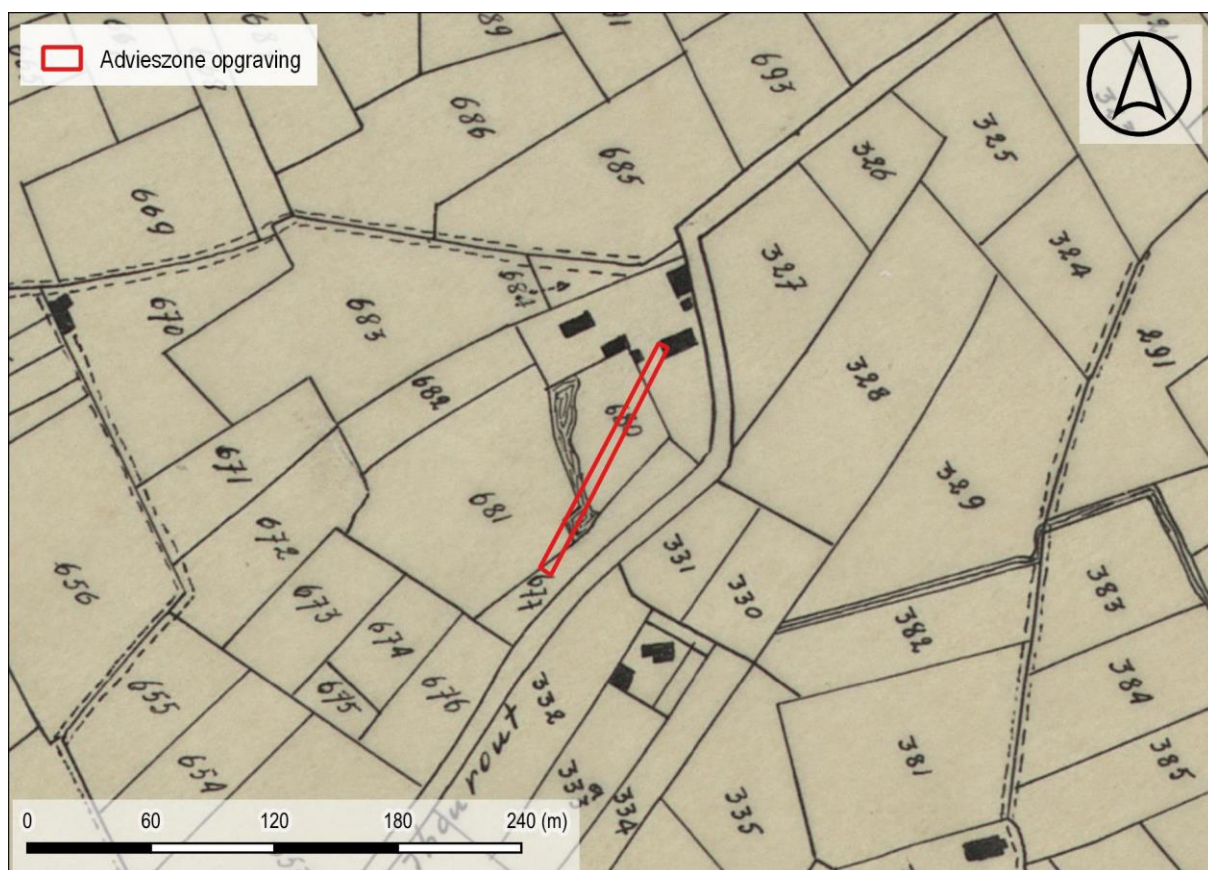
De oudste kaart die gegeorefereerd kan worden is de kaart van Ferraris uit de periode 1771-17787. Hierop is te zien dat de Kortemarkstraat reeds bestond. Het tracé volgt nagenoeg volledig het huidige traject. Enkel ter hoogte van Slarin zit er een afwijking ten opzichte van de huidige loop. Indertijd zat er een knik in de weg omwille van een aanwezig boerenerf. Het merendeel van de aangrenzende percelen wordt gebruikt als akkerland. Op het 19e eeuwse kaartmateriaal verschijnt een walgracht ten zuidwesten van het boerenerf. Een restant van deze walgracht is heden ten dage nog zichtbaar als vijver. Tussen 1939 en 1969 wordt het tracé recht getrokken dwars door de site heen. De boerderij waar de weg oorspronkelijk rond liep is gesloopt en het boerderijerf is lichtelijk aangepast qua vorm.

Figuur 17: Onderzoeksgedie weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777

Figuur 18: Onderzoeksgedie weergegeven op de Atlas der Buurtwegen, ca. 1840

Figuur 19: Onderzoeksgedebied weergegeven op de Poppkaart, 1842-1879

Figuur 20: Onderzoeksgedebied weergegeven op de Topografische kaart Vandermaelen (1846-1854)

2.3.1.7 Huidig gebruik en verstoringen

De orthofotosequentie geeft weinig evolutie weer rond het onderzoeksgebied. Zo is het boerderijerf op de kruising van de Kortemarkstraat en Slarinweg nog steeds aanwezig met daarrond gras-/akkerland.

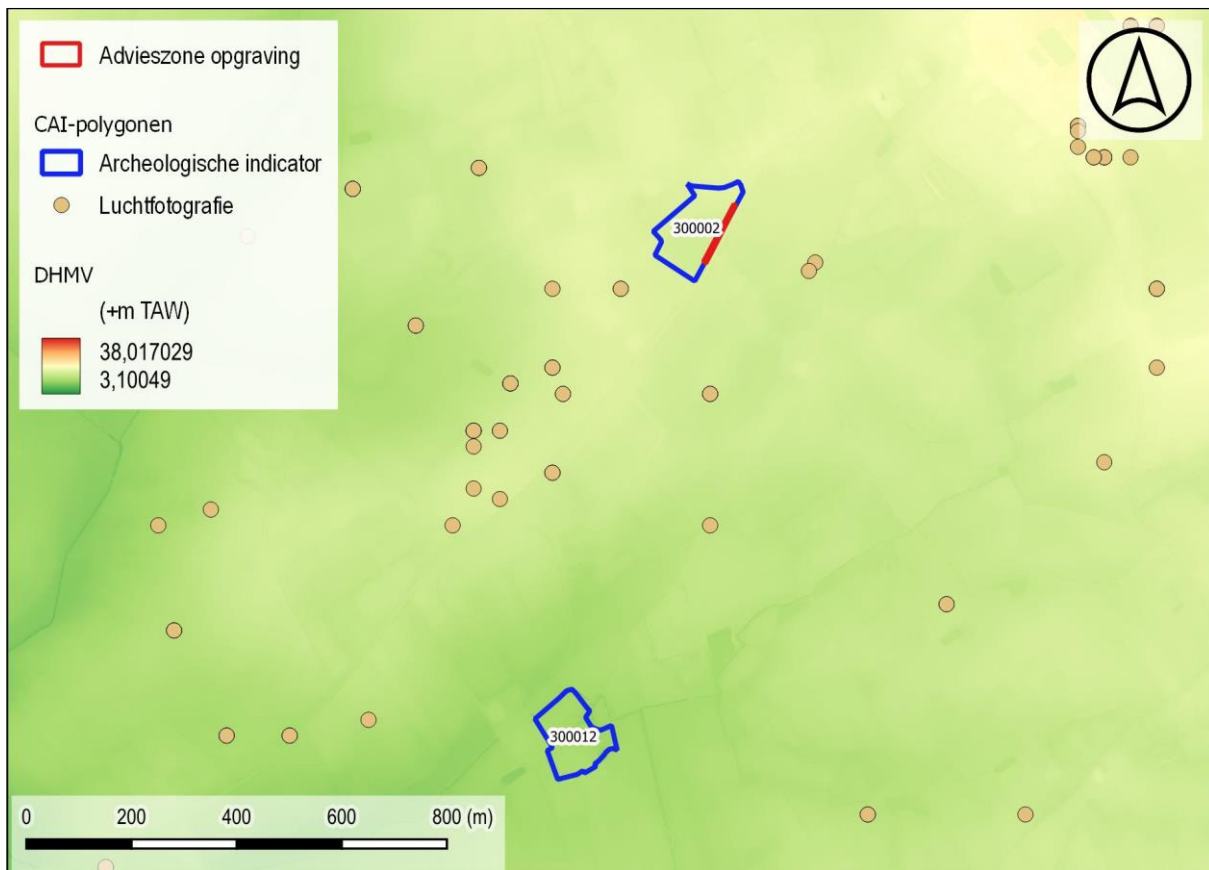
Figuur 21: Onderzoeksgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1971

Figuur 22: Onderzoeksgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2019

2.3.1.8 Beschrijving van de gekende archeologische waarden

Ter hoogte van het onderzoeksgebied wordt in de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) een site met walgracht (CAI Inventarisnr. 300.002) weergegeven.

Figuur 23: Onderzoeksgebied weergegeven op het DHMV met aanduiding van de CAI

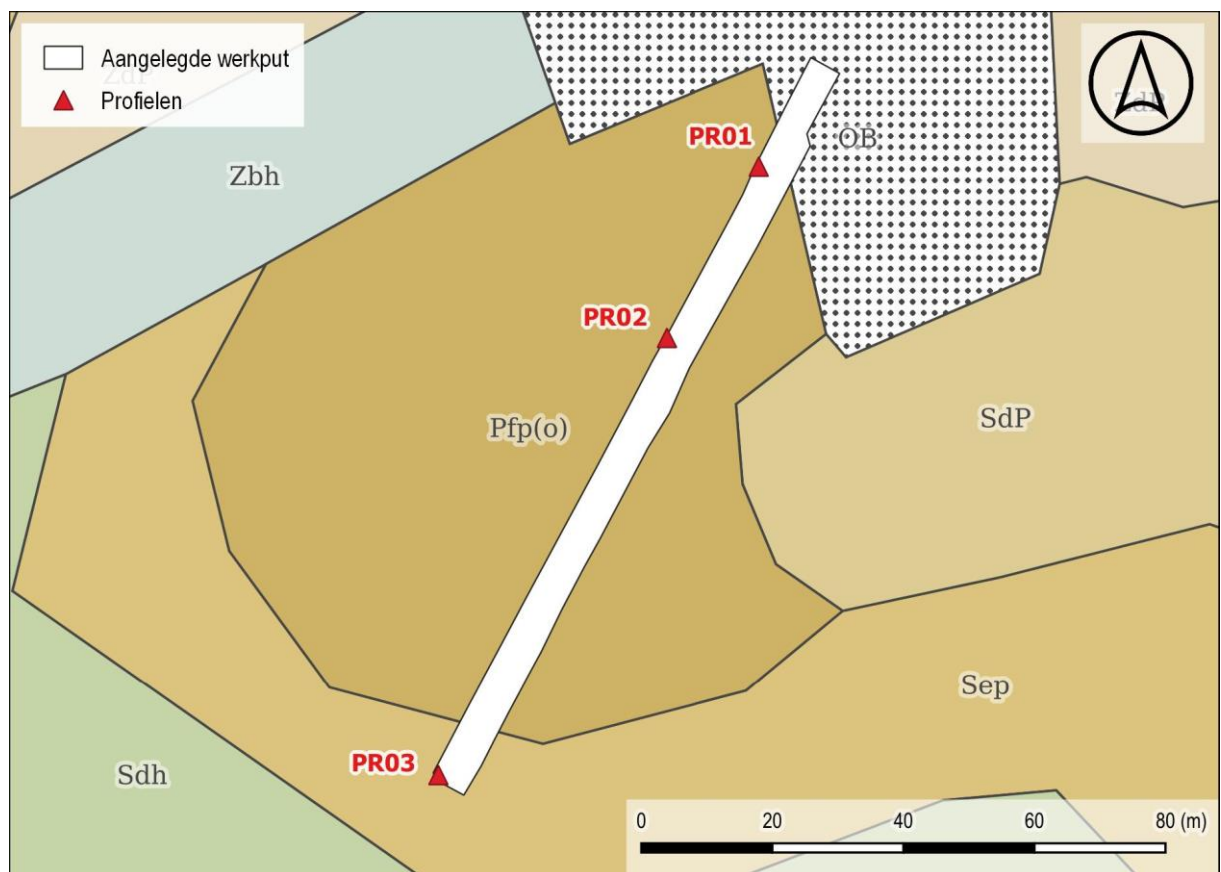
2.3.2 Bodemkundige beschrijving

Ter hoogte van het onderzoeksgebied worden volgende bodemtypes weergegeven:

Het bodemtype **OB** is een kunstmatig bodemtype waarbij de natuurlijke bodem sterk verstoord kan zijn door de aanwezige verharding of bebouwing. Hierdoor is het niet altijd mogelijk de natuurlijke bodem te herkennen.

De bodemtypes **Sep** en **Pfp(o)** zijn bodems zonder profielontwikkeling. Het ontbreken van een bodemprofiel kan gezocht worden in de periodieke hoge grondwaterstand, de aanwezigheid van colluviale afzettingen waarin zich nog geen bodemvorming heeft kunnen ontwikkelen of het gevolg van antropogene invloeden zoals ten zuiden van Slarin het geval is.

In functie van de analyse van de bodemopbouw werden in totaal 3 bodemprofielen geregistreerd. De profielen worden beschreven conform de FAO *guidelines for soil description*, de richtlijnen van de Databank Ondergrond Vlaanderen en de Code van Goede Praktijk. De aangetroffen bodems werden gedetermineerd volgens het Belgische bodemclassificatiesysteem.

Figuur 24: Bodemkaart met aanduiding van de profielen

Profiel 1

Ap: (0-65cm-mv): Homogeen, donkergrijszwart, lemig zand, wortels, strakke ondergrens
C: (65-...cm -mv): Homogeen, geelbeige, lemig zand, gley

Figuur 25: Profiel 1

Profiel 2

Ap: (0-60cm-mv): Heterogeen, zwartbruin, lemig zand, wortels, antropogeen verstoord
#: (60-75cm-mv): Antropogene verstoring
#: (75-85cm-mv): Antropogene verstoring
C: (85-...cm-mv): Homogeen, geelbeigebruin, lemig zand, gley

Figuur 26: Profiel 2

Profiel 3

Figuur 27: Profiel 3

De bodemgesteldheid ter hoogte van het onderzoeksgebied kan beschreven worden als een **AC**-profiel met sterke antropogene versterking. Profiel 3 toont aan dat in het zuiden het archeologisch niveau volledig verstoord is. Deze waarnemingen sluiten aan bij de quartair geologische kaart en de weergegeven bodemtypes **OB**, **Sep** en **Pfp(o)**

Het archeologisch leesbaar niveau manifesteert zich bovenaan de C-horizont. De hoogte varieert tussen 16,65m TAW en 15,68m TAW met een daling naar het zuidwesten toe. Hiermee kent het archeologische niveau eenzelfde verloop als het maaiveld.

Figuur 28: Onderzoekgebied met weergave van de vlakhoogtes weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen

2.3.3 Voorlopige beschrijving van de archeologische site op basis van het sporen- en vondstenbestand

2.3.3.1 Analyse van de opbouw van de archeologische site

De resultaten van de opgraving tonen greppels, grachten, kuilen en een muur die kunnen gekoppeld worden aan een hoeve met walgracht ter hoogte van het toponiem Slarin. De walgracht en het hoevegebouw konden worden geïdentificeerd op basis van de Atlas der Buurtwegen. Ook de aangetroffen vondsten dateren de sporen in de 18^e-19^e eeuw. Een C14 datering op de basis van de walgracht wijst erop dat de hoeve mogelijk terug gaat tot in de late middeleeuwen.

2.3.3.2 Analyse van archeologische structuren, spoorcategorieën, spoorcombinaties en individuele sporen

In totaal werden 67 sporen geregistreerd, waarvan 25 weerhouden als archeologisch relevant.

Aard	Afkorting	Aantal
Greppel / Gracht	GR	12
Kuil	KL	12
Muur	MR	1

Tabel 5: Overzicht van de archeologische sporen

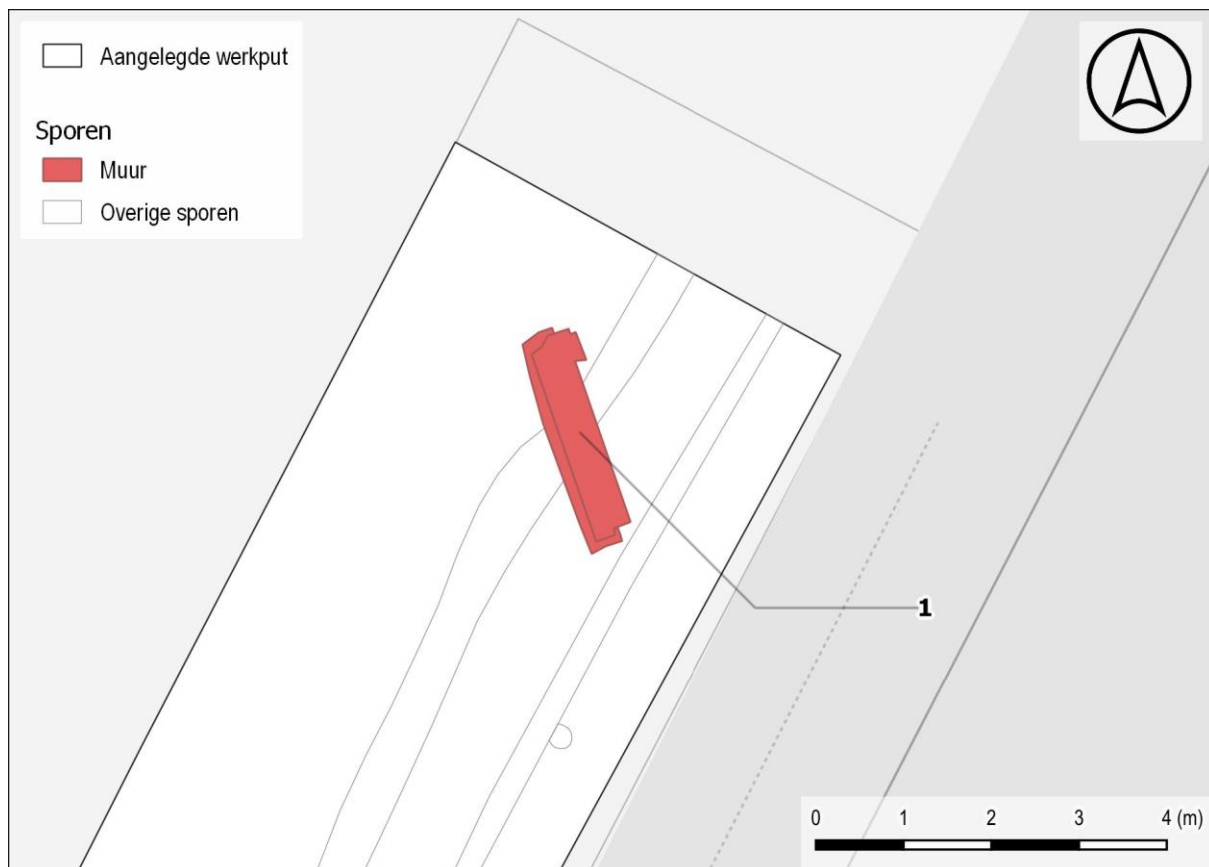
Figuur 29: Thematische kaart

Hieronder worden de sporen per categorie besproken waarbij ze gelinkt kunnen worden aan één of meerdere spoorcombinaties.

2.3.3.3 Muur

In het uiterste noorden van het terrein werd een NNW-ZZO georiënteerde muurrestant (S1) van 250cm x 58cm aangetroffen. Het noordelijke uiteinde van de muur maakt een hoek naar het ONO. De fundering van 30cm dik bestaat uit los baksteenpuin. Daarop liggen 3 lagen baksteen in kop-strekverband met daartussen een harde beige kalkmortel. De paarsrode bakstenen hebben een formaat van 21 x 9 x 6cm. Tussen de fundering werden 7 fragmenten steengoed aangetroffen. Deze worden gedateerd in de 18e-19e eeuw.

Bij projectie op de Atlas der Buurtwegen (ca.1840) kan de muur geïdentificeerd worden als de hoek van één van de hoevegebouwen welke werd afgebroken bij het rechte trekken van het wegtracé tussen 1939 en 1969.

Figuur 30: S1

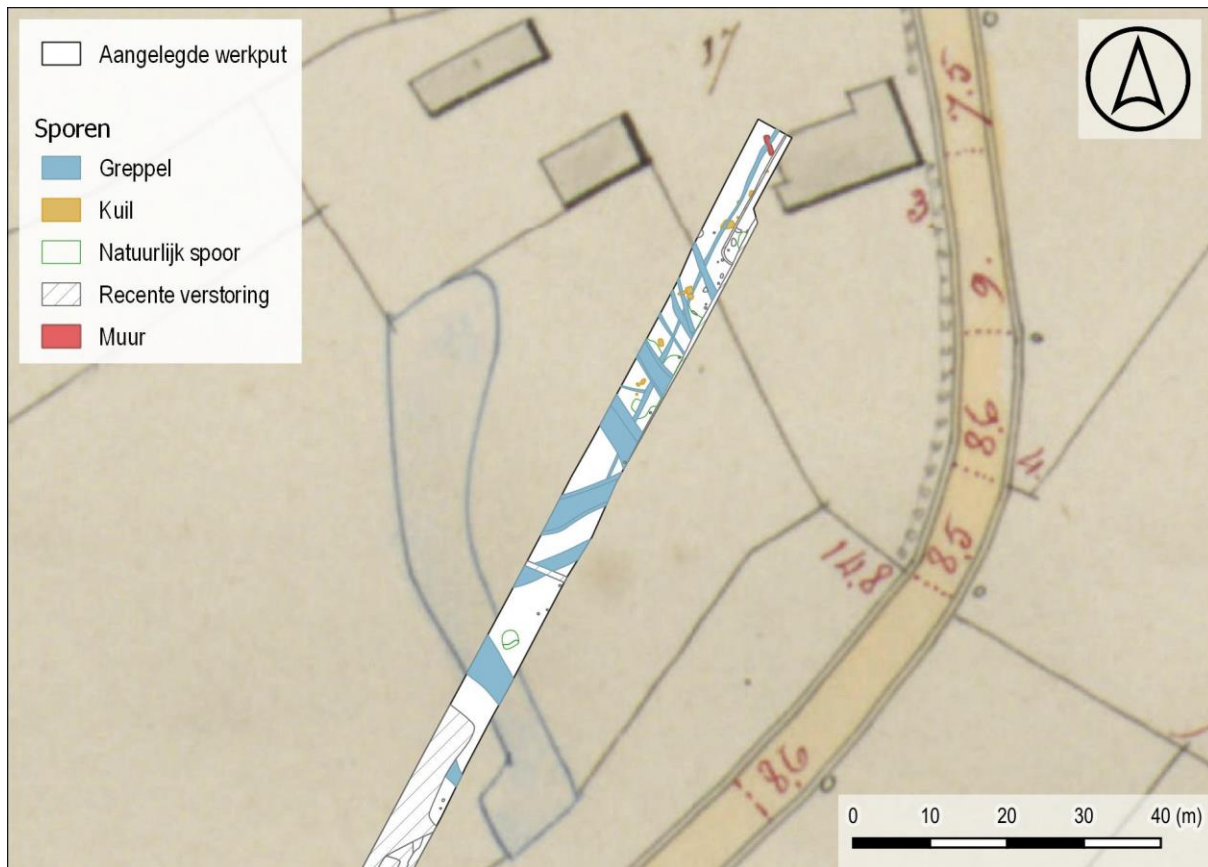
TOKO-21 | 2022J354 | PUT: 1 | VLAK: 1 | SPOOR: 1

Figuur 31: S1

TOKO-21 | 2022J354 | PUT: 1 | VLAK: 1 | SPOOR: 1

Figuur 32: S1

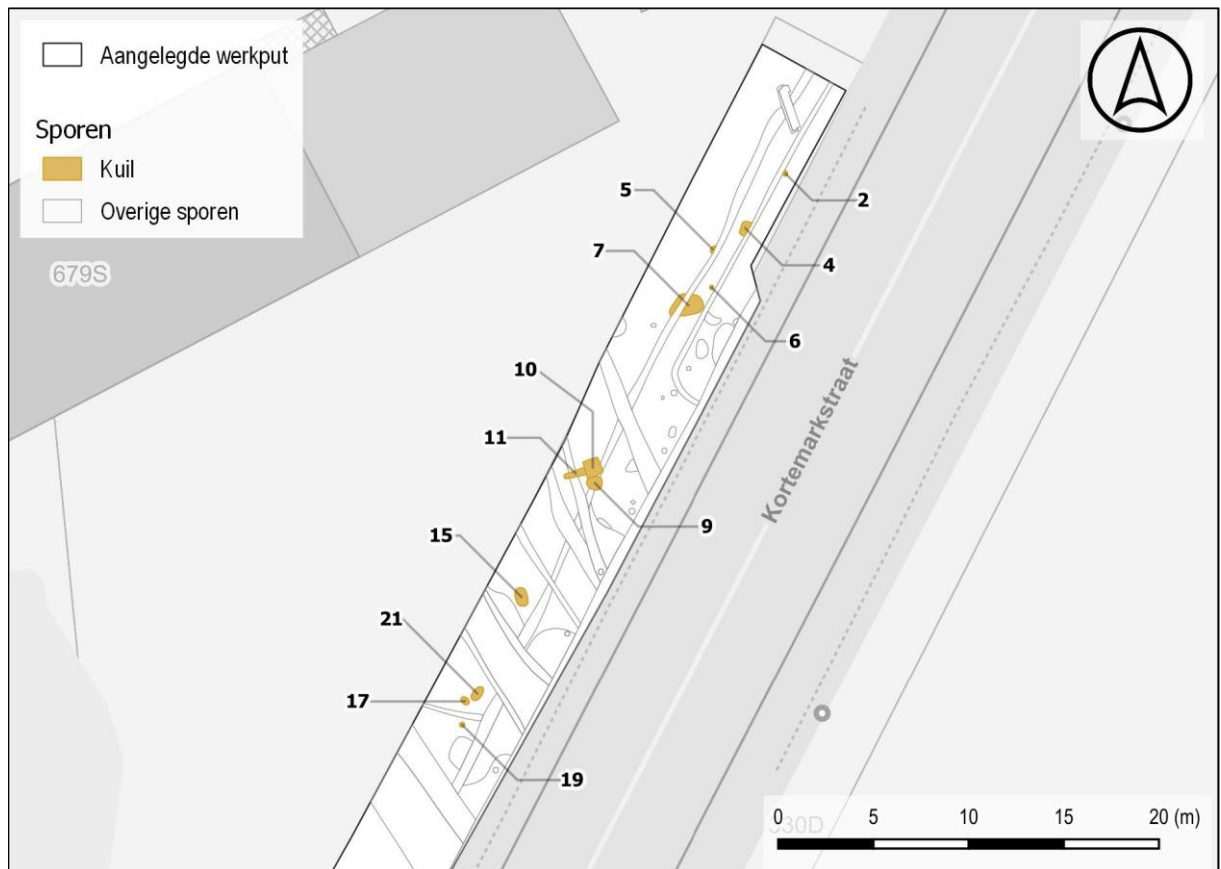
Figuur 33: Thematische kaart weergegeven op de Atlas der Buutwegen (ca. 1840)

2.3.3.4 Kuilen

In de noordelijke helft van het terrein konden 12 kuilen worden waargenomen. In de zuidelijke helft daarentegen geen enkele. Alle kuilen zijn met andere woorden gelegen ter hoogte van het boeren erf. De kuilen komen voor in allerlei afmetingen en vormen. In geen enkele kuil werden vondsten aangetroffen. Mogelijk kunnen enkele van deze kuilen als recent (S2) beschouwd worden. Andere dan weer als natuurlijk (S7, S17, S19 & S21). De meeste zijn ondiep bewaard met zeer onregelmatige bodem (S4, S5, S6, S9, S10, S11 S15).

S5 & S7 worden oversneden door greppel S3. Aardewerk uit S3 wordt gedateerd in de 18^e-19^e eeuw. S9, S10 & S11 oversnijden greppel S3 dan weer.

Op basis van de locatie en de relatieve datering kunnen de kuilen vermoedelijk gekoppeld worden aan de hoeve met walgracht.

Figuur 34: Kuilen

TOKO-21 | 2022J354 | PUT: 1 | VLAK: 1 | SPOOR: 2

Figuur 35: Coupefoto S2

TOKO-21 | 2022J354 | PUT: 1 | VLAK: 1 | SPOOR: 7

Figuur 36: Coupefoto S7

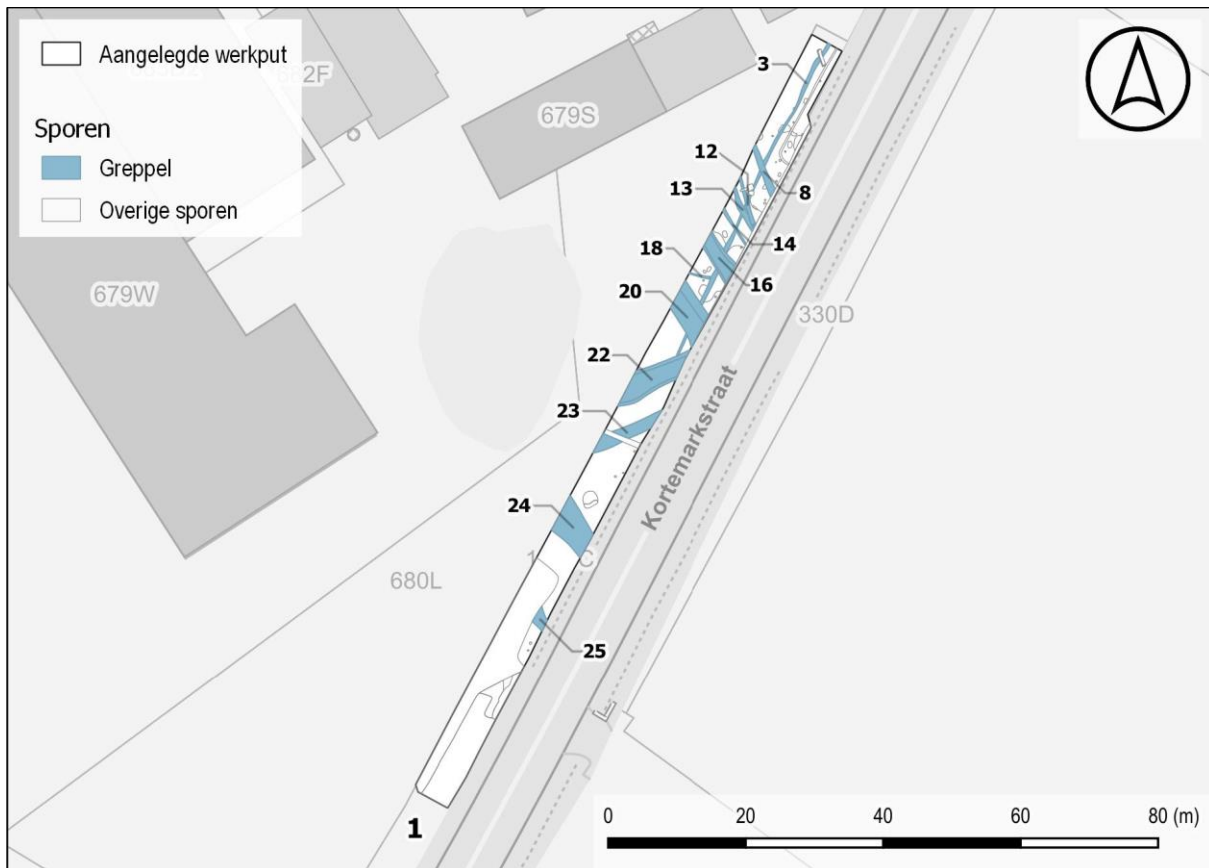

TOKO-21 | 2022J354 | PUT: 1 | VLAK: 1 | SPOOR: 15

Figuur 37: Coupefoto S15

2.3.3.5 Greppels / grachten

Op het terrein werden 12 greppels of grachten aangesneden.

Figuur 38: Greppels & grachten

S3

Vanuit het noordoosten is over een lengte van ca.50m een NO-ZW georiënteerde greppel te volgen van 40cm breed. Ter hoogte van gracht S22 verdwijnt S3. In coupe toont deze een komvorm tot 20cm diep bewaard. Uit de zandige zwarte vulling konden 2 vondsten worden gerecupereerd. 1 rode wandscherf met interne glazuur (VNR 6) en 1 wandfragment met ooraanzet in zwartgoed (VNR 1). Deze laatste is te dateren in de 18^e-19^e eeuw. S3 wordt oversneden door alle andere greppels en grachten.

TOKO-21 | 2022J354 | PUT: 1 | VLAK: 1 | SPOOR: 3

Figuur 39: Coupefoto S3

S8

In het noordoosten komt een NW-ZO georiënteerde greppel (S8) voor van ca. 80cm breed. In coupe toont deze een kom tot onregelmatige vorm van 14cm diep. Uit de zandige donkergrijze vulling konden 2 wandfragmenten steengoed (VNR 2 & 14) en een fragmentje van een pijpensteel (VNR 15) worden gerecupereerd. Deze zijn te dateren in de 18^e-19^e eeuw. Bij projectie op de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) kan S8 geïdentificeerd worden als perceelsgreppel.

Figuur 40: Coupefoto S8

Figuur 41: S8 en S24 weergegeven op de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840)

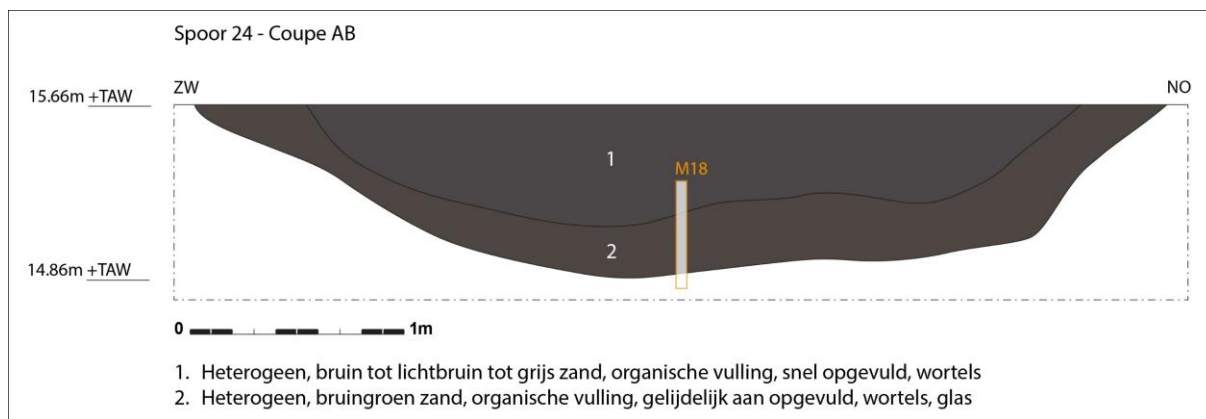
S24

In het zuiden van het terrein werd een NW-ZO georiënteerde gracht (S24) aangetroffen van ca. 4m breed. Op de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) kan S24 geïdentificeerd worden als de walgracht. In coupe toont deze een komvorm tot 80cm diep bewaard. De vulling van S24 kan opgedeeld worden in een vrij heterogene basis met relatief veel organisch materiaal (laag 2) en daarboven komt een heterogeen pakket voor die wijst op een snelle demping van de gracht (laag 1). Uit de basis konden 1 flestuit (VNR 17) en 7 fragmenten zwartgoed worden gerecupereerd. Zwartgoed wordt gedateerd in de 18^e-19^e eeuw. Uit laag 2 werden verder een 10L staal voor macrorestenonderzoek (VNR 19) en een pollenstaal (VNR 18) gerecupereerd. Bij het waarderend macrorestenonderzoek werden in laag 2 resten aangetroffen van stro, boterbloem en een bloem uit de Asteraceae familie. C14 dateert deze tussen 1458 en 1633. Dit kan erop wijzen dat de walgracht mogelijk teruggaat tot in de late middeleeuwen. Pollenanalyse wijst op een landschap dat voor een groot deel ontbost is, maar waar op zekere afstand wel nog oud bos bewaard gebleven is. Bomen als els, hazelaar en berk zijn sterk aanwezig. Deze kunnen enkele lokale bomen vertegenwoordigen, maar kunnen ook wijzen op een terugkeer van jong bos op voorheen ontboste gronden of een bosrandsituatie. De open ruimte wordt ingenomen door grasland, akkers en in mindere mate ook heidegronden. Graslanden, gebruikt als weide- of hooiland, moeten veelvuldig te zien geweest zijn in de omgeving van de site. Graan, rogge en boekweit wijzen op de aanwezigheid van akkers in de nabijheid van de site, of op de verwerking van graan in de buurt (het pollen van Cerealia komt vrij bij het dorsen van het graan). De gracht zelf is begroeid met zeggen langs de oever en drijvende waterplanten aan het wateroppervlak. In de gracht stond zo goed als permanent water, dat (licht) vervuild was. De vondst van stro (mest) sluit hier bij aan en wijst indirect naar veeteelt. Deze resultaten sluiten aan bij het verwachte landschap ter hoogte van een omwalde hoeve.

TOKO-21 | 2022J354 | PUT: 1 | VLAK: 1 | SPOOR: 24

Figuur 42: Coupefoto S24

Figuur 43: Coupetekening S24

S12/S13/S14/S18

In het noordelijk gedeelte komen nog 4 greppels voor waarvan 3 (S12, S13 & S14) met een NW-ZO oriëntatie en 1 (S18) met een WNW-OZO oriëntatie. S12, S13 & S14 oversnijden S3 (greppel). Verder wordt S12 oversneden door S11 (kuil) en oversnijdt deze zelf S13 (greppel). Uit zowel S12 (VNR 13) als S13 (VNR 12) werd een rode wandscherf met interne glazuur gerecupereerd. S18 mondt uit in S3. In coupe tonen deze een komvorm tot 10cm diep met donkergrijze vulling.

TOKO-21 | 2022J354 | PUT: 1 | VLAK: 1 | SPOOR: 14

Figuur 44: Coupefoto S14

TOKO-21 | 2022J354 | PUT: 1 | VLAK: 1 | SPOOR: 18

Figuur 45: Coupefoto S18

S16/S20/S22/S23

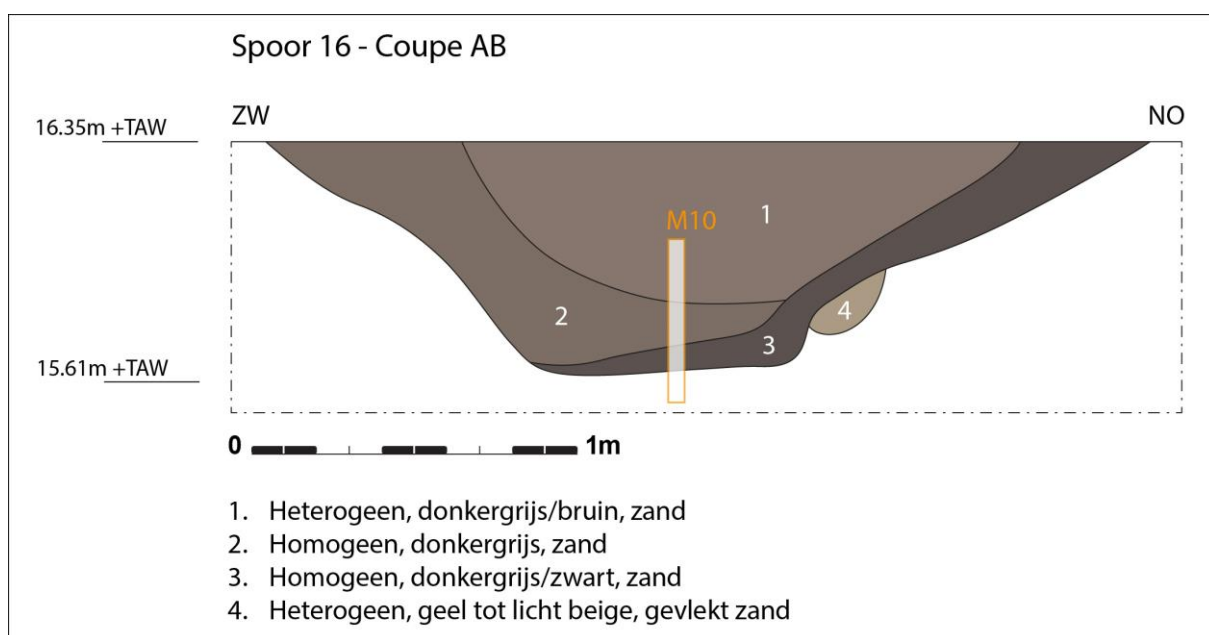
Centraal op het onderzoeksterrein komen 4 bredere grachten voor. S16 & S20 met een NW-ZO oriëntatie en S22 & S23 met een ZW-NO oriëntatie. Vondsten werden niet aangetroffen.

S16 is ca. 2,5m breed en tot maximum 70cm diep bewaard. De vulling bestaat uit originele grachtvulling (laag 3) en 2 dempingslagen (laag 1 & 2). Uit laag 3 werd een staal voor macroresten (VNR 11) gerecupereerd. Verder werd ook een pollenstaal (VNR 10) genomen.

TOKO-21 | 2022J354 | PUT: 1 | VLAK: 1 | SPOOR: 16

Figuur 46: Coupefoto S16

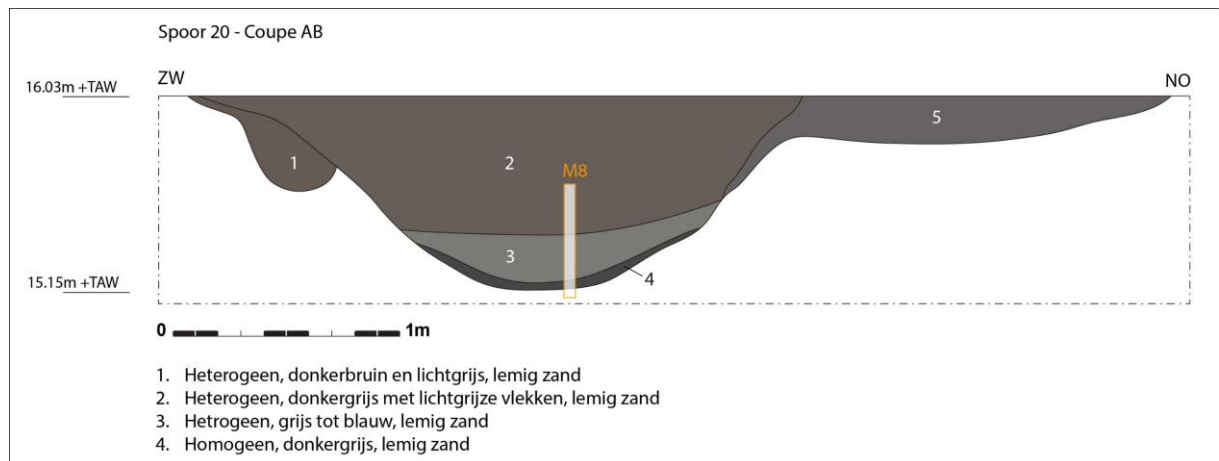
Figuur 47: Coupetekening S16

S20 is ca. 4,5m breed en tot maximum 85cm diep bewaard. De vulling bestaat uit originele grachtvulling (laag 4) en 2 dempingslagen (laag 2 & 3). Uit laag 4 werd een staal voor macroresten (VNR 9) gerecupereerd. Verder werd ook een pollenstaal (VNR 8) genomen.

TOKO-21 | 2022J354 | PUT: 1 | VLAK: 1 | SPOOR: 20

Figuur 48: Coupefoto S20

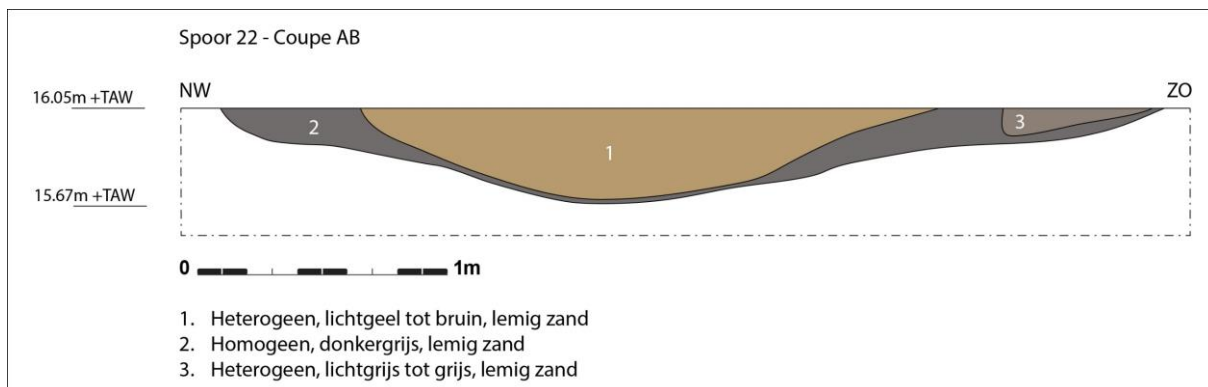
Figuur 49: Coupetekening S20

S22 is ca. 3,2m breed en tot maximum 38cm diep bewaard. De vulling bestaat uit originele grachtvulling (laag 2) en 1 dempingslaag (laag 1). Uit laag 1 werd een staal voor macroresten (VNR 16) gerecupereerd.

TOKO-21 | 2022J354 | PUT: 1 | VLAK: 1 | SPOOR: 22

Figuur 50: Coupefoto S22

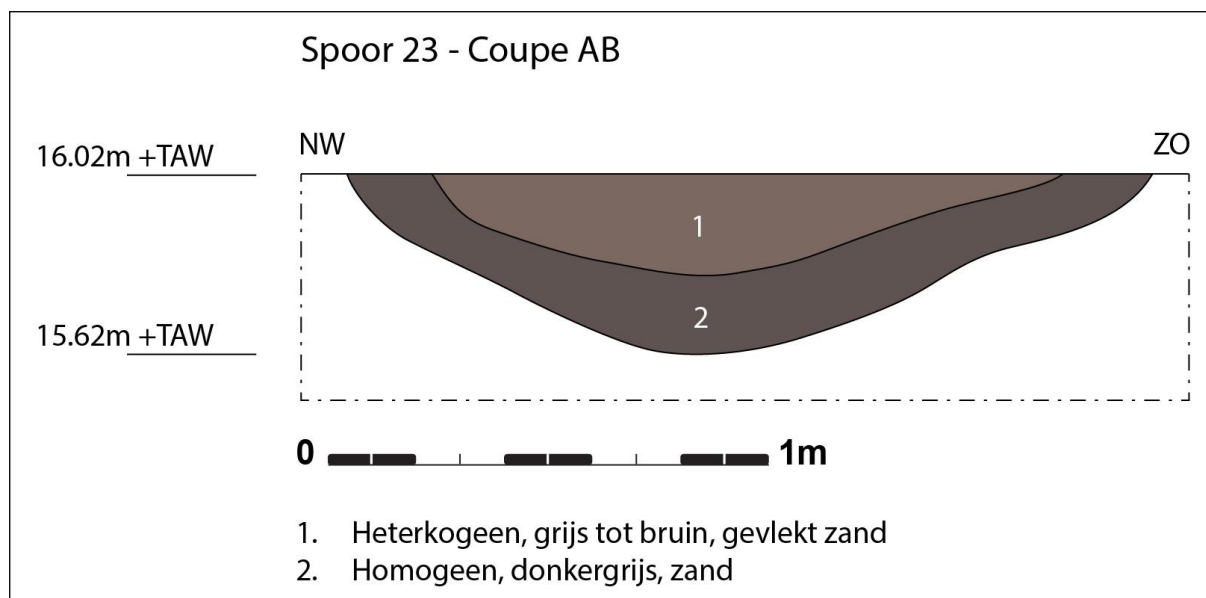
Figuur 51: Gedigitaliseerde coupetekening van S22

S23 is ca. 1,7m breed en tot maximum 40cm diep bewaard. De vulling bestaat uit originele grachtvulling (laag 2) en 1 dempingslaag (laag 1). Uit laag 1 werd een staal voor macroresten (VNR 16) gerecupereerd.

TOKO-21 | 2022J354 | PUT: 1 | VLAKE: 1 | SPOOR: 23

Figuur 52: Coupefoto S23

Figuur 53: Gedigitaliseerde coupetekening van S23

2.3.4 Bespreking van de resultaten gekoppeld aan het uitgevoerde natuurwetenschappelijke onderzoek

2.3.4.1 Beschrijving van de analysemethoden en technieken

In afweging met het voorziene budget en met het oog op het beantwoorden van de onderzoeksvragen werden volgende stalen geselecteerd voor verder onderzoek.

	Vondstnr	Spoornr	Laag	Aard spoor	Onderzoeksvraag
10L staal (macro)	19	24	2	Walgracht	Waardering macroresten + selectie C14
Pollenbak	18	24	2	Walgracht	Palynologie

Tabel 6: Geselecteerde stalen

De waardering macroresten + selectie voor C14 werd uitgevoerd door Luc Allemeersch. Het palynologisch onderzoek door Annelies Storme. De C14 datering werd uitgevoerd door Mathieu Boudin (KIK).

2.3.4.2 Beschrijving van de resultaten

2.3.4.2.1 C14

Vondst	spoor	context	labcode Poznan	datering (¹⁴ C-jaar BP)	gekalibreerde ouderdom (OxCal 4.4)	soort
19	24	walgracht	RICH-34446	360±24	1458-1633 n.Chr.	Ranunculus sceleratus Asteraceae (fragm.)

Tabel 7: C14

2.3.4.2.2 Macrorestenonderzoek

Bij het waarderend macrorestenonderzoek werden resten aangetroffen van stro, boterbloem en een bloem uit de Asteraceae familie.

Zie bijlage 6

2.3.4.2.3 Palynologie

Pollenanalyse wijst op een landschap dat voor een groot deel ontbost is, maar waar op zekere afstand wel nog oud bos bewaard gebleven is. Bomen als els, hazelaar en berk zijn sterk aanwezig. Deze kunnen enkele lokale bomen vertegenwoordigen, maar kunnen ook wijzen op een terugkeer van jong bos op voorheen ontboste gronden of een bosrandsituatie. De open ruimte wordt ingenomen door grasland, akkers en in mindere mate ook heidegronden. Graslanden, gebruikt als weide- of hooiland, moeten veelvuldig te zien geweest zijn in de omgeving van de site. Graan, rogge en boekweit wijzen op de aanwezigheid van akkers in de nabijheid van de site, of op de verwerking van graan in de buurt (het pollen van Cerealia komt vrij bij het dorsen van het graan). De gracht zelf is begroeid met zeggen langs de oever en

drijvende waterplanten aan het wateroppervlak. In de gracht stond zo goed als permanent water, dat (licht) vervuild was.

Zie bijlage 6

2.3.5 Beschrijving van de vondsten die op basis van selectie bij het assessment verder onderzocht werden

Alle vondsten werden bij het assessment weerhouden en verder onderzocht. Het vondstmateriaal was schaars en essentieel voor het begrip van de site.

2.3.5.1 Onderzoeksmethode van de vondsten

Alle vondsten werden gewassen, geteld, gewogen, gedetermineerd en in een lijst gevoegd door Emiel Vandewalle. Indien relevant werden de vondsten gefotografeerd.

2.3.5.2 Beschrijving van de typologische, chronologische en ruimtelijke indeling van de vondsten

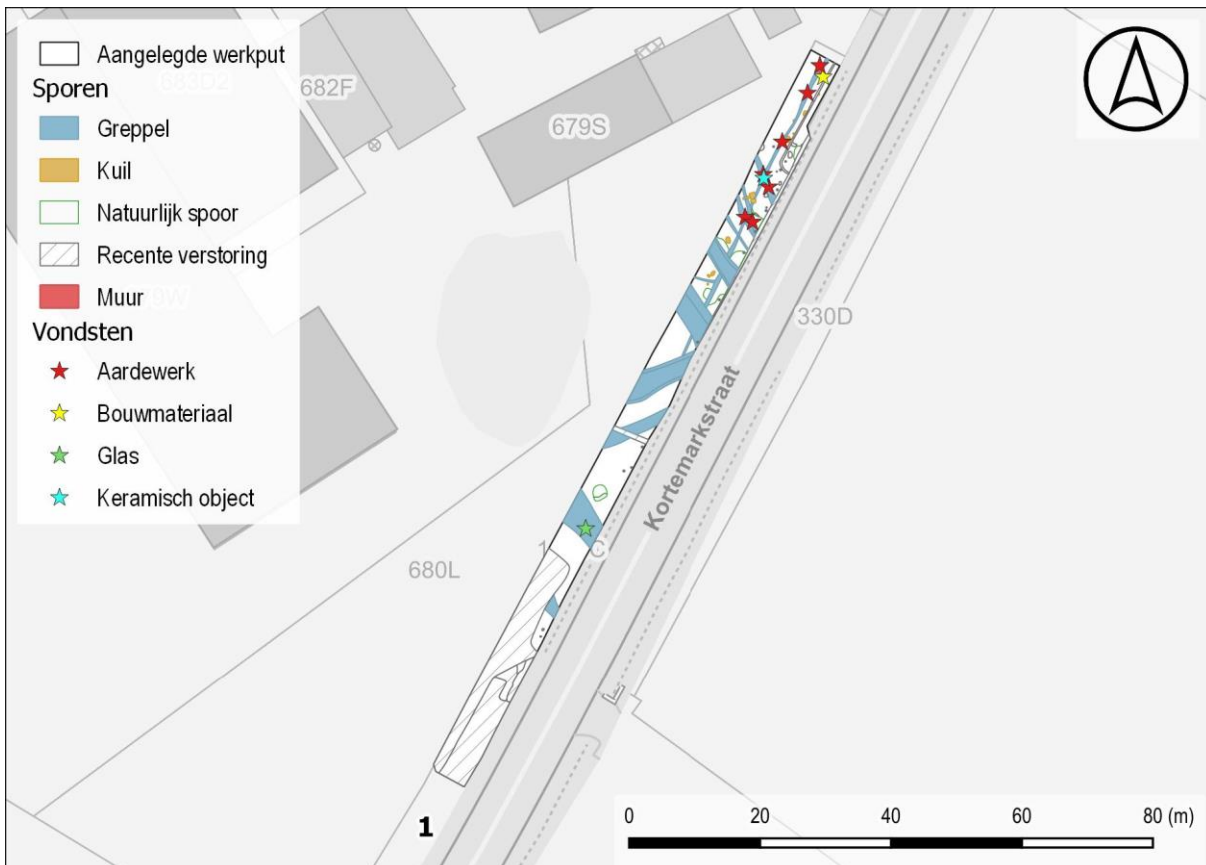
Op het terrein werden in totaal 11 vondsten aangetroffen en ingezameld. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de verschillende aantallen per materiaalcategorie.

Code	Categorie	Aantal
AW	Aardewerk	8
BOUWM	Bouwmateriaal	1
GLS	Glas	1
KER	Keramisch object	1

Tabel 8: Overzicht van de vondstcategorieën

Voor een gedetailleerd overzicht van de verschillende vondsten, wordt verwezen naar de vondstenlijst in bijlage.

Ruimtelijk overzicht van de vondstlocaties:

Figuur 54: Thematische kaart met weergave van de vondsten

Bovenstaande kaart toont aan dat de vondsten hoofdzakelijk werden aangetroffen ter hoogte van de voormalige hoevebebouwing in het noorden van het onderzoeksgebied.

Hieronder worden de vondsten per categorie besproken:

2.3.5.2.1 Aardewerk

Het aangetroffen aardewerk bestaat uit gedraaid rood aardewerk en steengoed. Het aardewerk is beperkt in aantal maar ook in diagnostische kenmerken. Het betreft 1 rand, 4 oren en 14 wanden. De rand (VNR 20) is afkomstig van een kan of kruik in steengoed. Het rood aardewerk is intern en soms extern geglazuurd. Bij VNR 1 & 21 is er sprake van zwarte glazuur of zwartgoed. Dit kan samen met het Westerwald steengoed worden gedateerd in de 18^e-19^e eeuw. Het overige aardewerk is niet ouder dan de late middeleeuwen.

Figuur 55: Steengoed

Figuur 56: Zwartgoed

2.3.5.2.2 *Bouwmetaal*

Uit S1 (muur) werd een paarsrode baksteen gerecupereerd met een formaat van 21 x 9 x 6cm.

Figuur 57: VNR 3

2.3.5.2.3 *Glas*

Uit de walgracht kon een flessenhals/tuit (VNR 17) uit bruingroen glas worden gerecupereerd. Deze is vermoedelijk niet industrieel vervaardigd maar eerder vormgeblazen. VNR 17 is zo voorzichtig te dateren in de 18^e-19^e eeuw.

Figuur 58: VNR 17

2.3.5.2.4 *Keramisch object*

Uit S8 (greppel) werd een fragment van een onversierd pijpensteeltje (VNR 15) terug gevonden. Deze kunnen gedateerd worden vanaf de 17^e eeuw tot de 1^e helft 20^e eeuw.

Figuur 59: VNR 15

2.3.6 Datering en interpretatie van de archeologische site

2.3.6.1 Datering op basis van de vondsten

2.3.6.1.1 *Late middeleeuwen / Nieuwe Tijd*

- Muur (S1): op basis van VNR 22.
- Greppel (S12): op basis van VNR 13.
- Greppel (S13): op basis van VNR 12.

2.3.6.1.2 *18^e-19^e eeuw*

- Muur (S1): op basis van VNR 20.
- Greppel (S3): op basis van VNR 1.
- Greppel (S8): op basis van VNR 14.
- Walgracht (S24): op basis van VNR 21.

2.3.6.2 Absolute datering op basis van C14

2.3.6.2.1 *Late middeleeuwen / Nieuwe Tijd*

- Walgracht (S24): 1458-1633 (op basis van VNR 19).

2.3.6.3 Datering op basis van historische bronnen en orthofoto's.

- Muur (S1): 19^e eeuw (Atlas der Buurtwegen).
- Greppel (S8): 19^e eeuw (Atlas der Buurtwegen).
- Walgracht (S24): 19^e eeuw (Atlas der Buurtwegen).

2.3.6.4 Relatieve datering op basis van het sporenbestand

Relatieve datering wordt bekomen door oversnijdingen van sporen en vergelijkingen op basis van oriëntatie, afmetingen en typologieën.

2.3.6.4.1 *Oversnijdingen*

Op basis van de oversnijdingen kunnen minstens 3 fases worden onderscheiden, waarvan de laatste fases te dateren zijn in de 18^e-19^e eeuw.

2.3.6.5 Tafonomische opbouw en formatie van de archeologische site

De bodemgesteldheid ter hoogte van het onderzoeksgebied kan beschreven worden als een **AC**-profiel met sterke antropogene verstoring. Deze waarnemingen sluiten aan bij de quartair geologische kaart en de weergegeven bodemtypes **OB**, **Sep** en **Pfp(o)**

Het archeologisch leesbaar niveau manifesteert zich bovenaan de C-horizont. De hoogte varieert tussen 16,65m TAW en 15,68m TAW met een daling naar het zuidwesten toe. Hiermee kent het archeologische niveau eenzelfde verloop als het maaiveld.

In het zuiden is sprake van totale verstoring van het archeologisch archief, terwijl in het noorden van het onderzoeksgebied talrijke sporen getuigen van de aanwezigheid van een omwalde hoeve.

2.3.7 Synthese

2.3.7.1 Gemotiveerde interpretatie van de vondsten, vondstcategorieën, sporen, spoorcombinaties, spoorcategorieën, archeologische structuren, en activiteitenzones

Het aangetroffen archeologisch ensemble weerspiegelt de aanwezigheid van een hoeve met walgracht. De sporen bestaan uit kuilen, greppels, grachten en een muur. Op basis van cartografische bronnen kunnen een hoevegebouw, de walgracht en een perceelsgreppel worden geïdentificeerd. De vondsten en cartografische bronnen dateren deze hoeve in de 18^e-19^e eeuw. Een C14 datering op de basis van de walgracht toont aan dat de hoeve wellicht teruggaat tot de late middeleeuwen.

2.3.7.2 Confrontatie van de bevindingen met eerder uitgevoerd onderzoek

Cartografische bronnen en bouwhistorisch onderzoek⁵ wijzen erop dat de hoeve, Slaringhoeve genaamd, zeker sinds de 18^e eeuw aanwezig is. Dit sluit aan bij de resultaten van de opgraving. Verder tonen de resultaten aan dat de hoeve en zijn walgracht wellicht teruggaan tot de late middeleeuwen. In tegenstelling tot de Ferrariskaart (1770-1777) was er dus reeds sprake van een walgracht.

2.3.7.3 Verwachtingen ten aanzien van nog niet opgegraven archeologisch erfgoed op het onderzochte terrein

Tijdens de opgraving werd de advieszone volledig onderzocht, op die manier zal er zich binnen het opgravingsterrein geen archeologisch erfgoed meer bevinden.

2.3.7.4 Besluit

Het archeologisch onderzoek aan de Kortemarkstraat te Torhout toont het rijke verleden van de Slaringhoeve aan. Enerzijds bevestigt de opgraving de historische, bouwkundige en cartografische bronnen welke de hoeve dateren sinds de 18^e eeuw. Anderzijds wijst het onderzoek erop dat de hoeve met walgracht wellicht teruggaat tot de late middeleeuwen.

2.3.7.5 Belang en betekenis van de archeologische site binnen de bestaande kennis

Het archeologisch onderzoek draagt bij tot de geschiedenis van de Slaringhoeve in het algemeen en de kennis over omwalde hoeves in het algemeen.

2.3.7.6 Zones waar geen archeologisch erfgoed aanwezig is.

Zoals eerder aangegeven werd de volledige advieszone opgegraven. Hieruit blijkt dat alles ten zuiden van de walgracht zwaar verstoord was waardoor geen archeologische sporen bewaard bleven.

2.3.8 Beantwoording van de onderzoeksvragen

Hieronder wordt getracht de onderzoeksvragen geformuleerd in het programma van maatregelen zo goed mogelijk te beantwoorden:

Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?

⁵ <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/87416>

Het aangetroffen archeologisch ensemble weerspiegelt de aanwezigheid van een hoeve met walgracht. De sporen bestaan uit kuilen, greppels, grachten en een muur. Op basis van cartografische bronnen kunnen een hoevegebouw, de walgracht en een perceelsgreppel worden geïdentificeerd. De vondsten en cartografische bronnen dateren deze hoeve in de 18^e-19^e eeuw. Een C14 datering op de basis van de walgracht toont aan dat de hoeve wellicht teruggaat tot de late middeleeuwen. De aangetroffen sporen zijn ondanks aftopping vrij goed bewaard.

Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten? Kunnen er meerdere occupatiefasen herkend worden?

Op basis van de oversnijdingen kunnen minstens 3 fases worden onderscheiden, waarvan de laatste fases te dateren zijn in de 18^e-19^e eeuw. Een C14 datering op de basis van de walgracht toont aan dat de hoeve wellicht teruggaat tot de late middeleeuwen.

Zijn er sporen en structuren aanwezig? Zo ja, wat is hun onderlinge samenhang?

Het aangetroffen archeologisch ensemble weerspiegelt de aanwezigheid van een hoeve met walgracht. De sporen bestaan uit kuilen, greppels, grachten en een muur. Op basis van cartografische bronnen kunnen een hoevegebouw, de walgracht en een perceelsgreppel worden geïdentificeerd.

Welke specifieke activiteiten hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?

Onderzoek op pollen en macroresten tonen het volgende aan:

Graslanden, gebruikt als weide- of hooiland, moeten veelvuldig te zien geweest zijn in de omgeving van de site. Graan, rogge en boekweit wijzen op de aanwezigheid van akkers in de nabijheid van de site, of op de verwerking van graan in de buurt (het pollen van Cerealia komt vrij bij het dorsen van het graan). In de walgracht stond zo goed als permanent water, dat (licht) vervuild was. De vondst van stro (mest) sluit hier bij aan en wijst net zoals grasland indirect op veeteelt. Deze resultaten sluiten aan bij het verwachte landschap ter hoogte van een omwalde hoeve.

Wat is de bewaringstoestand van de gracht?

De walgracht en zijn vulling zijn goed bewaard.

Wat zijn de afmetingen hiervan (horizontaal en verticaal)?

De walgracht is 4m breed en tot 80cm diep bewaard.

Kunnen er sporen van demping op ruiming herkend worden?

De vulling van de walgracht kan opgedeeld worden in een vrij heterogene basis met relatief veel organisch materiaal en daarboven komt een heterogeen pakket voor die wijst op een snelle demping van de gracht.

Wat zeggen de aangetroffen vondsten over de welstand, levenswijze, sociale, economische en culturele achtergrond van gedurende hun gebruiksperiode?

De aangetroffen vondsten bestaan uit dagdagelijks gebruiksaardewerk welke op grote schaal werden geproduceerd.

Levert het organische en anorganische vondstmateriaal nieuwe inzichten inzake ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van de site, eventueel ook over de materiële cultuur?

Een C14 datering op de basis van de walgracht toont aan dat de hoeve wellicht teruggaat tot de late middeleeuwen.

Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?

De aangetroffen vondsten bestaan uit dagdagelijks gebruiksaardewerk te dateren tussen de late middeleeuwen en de 19^e eeuw.

Wat is de datering en samenstelling van de aangetroffen ophogingslagen?

De aangetroffen ophogingslagen zijn allen recent van aard.

Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de sites met walgracht uit de omgeving?

De beperkte resultaten sluiten aan bij de kennis over sites met walgracht. Het onderzoeksterrein was echter te beperkt om verregaande conclusies naar voor te brengen. De belangrijkste vaststelling is dat de hoeve wellicht teruggaat tot de late middeleeuwen.

2.3.9 Samenvatting

Naar aanleiding van de heraanleg van wegenis ter hoogte van de Kortemarkstraat te Torhout werd een archeologisch traject doorlopen bestaande uit een bureaustudie en een opgraving. Op basis van de bureaustudie kon worden vastgesteld dat er binnen het projectgebied een omwalde hoeve voorkwam. Er werd bijgevolg een vervolgonderzoek in de vorm van een opgraving geadviseerd over een oppervlakte 707m². Het aangetroffen archeologisch ensemble weerspiegelt de aanwezigheid van een hoeve met walgracht. De sporen bestaan uit kuilen, greppels, grachten en een muur. Op basis van cartografische bronnen kunnen een hoevegebouw, de walgracht en een perceelsgreppel worden geïdentificeerd. De vondsten en cartografische bronnen dateren deze hoeve in de 18^e-19^e eeuw. Een C14 datering op de basis van de walgracht toont aan dat de hoeve wellicht teruggaat tot de late middeleeuwen. Natuurwetenschappelijk onderzoek toont tot slot aan dat deze bewoners zelfvoorzienend waren doormiddel van akkerbouw en veeteelt.

2.4 Bibliografie

<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/87416>

BARTELS M. *et al.*, 1999, *Steden in Scherven 1*. Amersfoort.

COOLS A., 2009, *Inpakken: een kunst. Het verpakken van archeologische vondsten*, Onroerend Erfgoed, Brussel.

DE GROOTE K., 2008, *Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen. Techniek, typologie, chronologie en evolutie van het gebruiksgoed in de volle en late middeleeuwen (10^e tot 16^e eeuw)*, Relicta Monografieën 1, Brussel.

ERVYNCK A., DEBRUYNE S. & RIBBENS R. 2015: *Assessment Een handleiding voor de archeoloog*, Handleiding agentschap Onroerend Erfgoed 9

2.5 Bijlagen

2.5.1 Fotolijst

Zie Bijlage 1

2.5.2 Sporenlijst

Zie Bijlage 2

2.5.3 Vondstenlijst

Zie Bijlage 3

2.5.4 Stalenlijst

Zie Bijlage 4

2.5.5 Tekeningenlijst

Zie Bijlage 5

2.5.6 Resultaten van het natuurwetenschappelijke onderzoek

Zie Bijlage 6

Zie Bijlage 7

2.5.7 Profielbeschrijvingen met foto's.

Zie 2.3.2